

DEVLET, MEŞRUIYET, DENGELEYİCİ GÜÇ SOKAK VE

DERİN DEVLET

Prof. Dr. Cengiz Anık

https://www.researchgate.net/publication/348097809_Devlet_Mesruiyet_Dengeleyici_Guc_Sokak_ve_Derin_devlet

- January 2021
- In book: Meşruiyetin sosyal Psikolojisi (pp.11-77)
- Publisher: Kaknüs Yayınları

GİRİŞ

Devlet, derin devlet ve sokak, her yerde ve her dönemde insanların zihinlerini en fazla meşgul eden kavramlardır. İlginçtir, pek çok köşe taşı kavramlarımız gibi, her fırsatta kullanılıyor olmasına rağmen bu üç kavramın anlamları üzerinde uzlaşma sağlanmış değildir.

Devlet, görece yeni bir kavramdır. Yani krallık ya da riyasete, günümüzdeki anlamıyla devlet diyemeyiz. Ama örneğin Birleşik Krallık dendiğinde, İngiltere devleti kast edilir. Ulus devlet, belirli bir coğrafyadaki, belirli bir ulusal bütünlüğün tek bir devleti için kullanılır ama ABD devletine adı üstünde, birleşik devletler denir. Devlet kavramını çevirmek istediğimizde muhtemelen *State* ya da *L'etat* kavramını kullanırız. Ama *government*, *commonwealth* hatta *power*, *polity* gibi kavramlara da rastlamak mümkündür. Nitekim Commonwealth of Australia'yı çevirdiğimizde, Avusturalya'nın ortak zenginliği gibi bir karşılık uydurmamız lazım ama bu ifade Avustralya Federal Devleti'nin adıdır. Örnekleri çoğaltmak mümkün: Öyle anlaşılıyor ki, keyfi anlamlandırmalara göre devlet kavramının anlamı değişiklikler arz edebiliyor. Gündelik yaşamımızda ise bazan bir polis memuru "ben devletim itaat isterim" diyebiliyor. Bazan da devletin âli menfaati, bütün bireylerin topyekûn özverisinde kendisini gösterebiliyor.

Derin devlet de muhtemelen, bu anlam karışıklıkları içinde kendine bir yer bulmaktadır. Daha doğrusu derin devlet denilen oluşum, devletin kendine özgü alanı ile sokağın kendine özgü alanı arasında bir yerlere konuşlanıvermektedir.

Devletin hem düzenlemek ve güvenli hale getirmekle yükümlü olduğu hem de devletin nüfuz alanı dışında olması gerektiği vaaz edilen sokak ise, devletin egemenlik alanını

sınırlandıran bir denge unsuru olarak var olmaktadır. Bu varoluş, ister siyasal ister ekonomik isterse sosyo-kültürel ya da sanatsal, edebi yahut da popüler, nasıl gerçekleşiyor olursa olsun, **sokak; tanzimatla yükümlü otoritenin hükümran olduğu siyasal alanın dışındaki özel alana** tekabül etmektedir.

Derin devlet dediğimiz oluşum, bu iki alana da fütursuzca girip çıkan ve bu ayrışmayı umursamayan bir organizasyon olmalı. Bazan sokaktan devlete bazan da devletten sokağa yönelen, derin devlet dediğimiz amorf ama bir o kadar da organize olan bu güç, Zeus ile kulları arasındaki elçi Hermes gibi bir şeydir.

Zeus; kendisi yarattığı için, doğadaki herşeyin ismini kendisi takdir etmiş, insanlar arasında vuku bulacak bütün ilişki biçimlerinin de adını önceden koymuştur. İnsanlara kolaylık olsun diye bu isimlerden birtakım sözcükleri seçerek onları insanlara öğretmek istemektedir. Bunun yanı sıra Zeus insan kullarına bazı emirlerini de ulaştıracaktır. Kendisinin, yüksek katından aşağılara inmesi şanına yakışmayacağından, emirlerini kullarına Hermes aracılığı ile ulaştıracaktır. Zeus, 100 bin sözcükten oluşan tanım ve talimatnameyi, 90 bin sözcüğe indirgeyerek Hermes'e anlatır. Hermes, 90 bin sözcükten oluşan dağarcığı olmasına rağmen, verilen tanım ve talimatın 80 bin sözcüklü kısmını anlayabilmiştir. İnsanların anlama kapasitesini dikkate alarak emirleri kendi kendine tekrar ettiğinde, elinde emirlere ilişkin 70 bin sözcük kalmıştır. Hermes emirleri ulaştırdığında, kendisine bağlı insanların en yetkin sözcük dağarcığına sahip olanları bu emirlerin 60 bin sözcükten oluşan kısmını anlayabilmişlerdir. Onlar da kendi müntesiplerine emirleri ulaştırmak isterken emirleri önce 50 bine indirmişler ve sonra da 40 bin sözcükten oluşan kısmını ancak ulaştırabilmişlerdir. 40 bin sözcük haline gelmiş tanrının emirleri insanlar arasında, daha bilgisiz kesimlere doğru yayıldıkça, 10 bin sözcük sayısına kadar düşmüştür ve artık tanrının tanım ve talimatları neredeyse, emir olmaktan çıktıktan sonra, insanlar tarafından benimsenmiştir.

Bu kanal tersine işlediği durumlarda, yani kullar Zeus'a dua ve niyaz ederken de, 10 bin sözcükten oluşan dilekleri, 90 bin sözcük halinde Hermes aracılığı ile Zeus'a ulaştırılmaktadır. Her iki durumda da Hermes ve Hermes'e bağlı çalışan araçlar (medyumlar=media) müthiş bir NİYET OKUMA performansı sergileyerek, tanrının emirlerini insanlara, insanların dua ve niyazlarını tanrıya ulaştırmaktadır. *“Kullar bu tabirlerin ancak şu kadarını anlayabilir. Kullar bu emirlerin tamamından sadece şu kadarını ifa edebilir. Zeus da bunu böyle tasarlamıştır”* gibi vesveselerle Hermes ve müntesipleri, Zeus'un niyetini okumaya çalışırken, bilgi akışı tersine işlediğinde de; *“kullar şunları niyaz ediyor olmalı, duaları ile bunları kast ediyor olmalı”* gibi niyet okumalarla, kulların mesajlarını kat be kat

arttırarak Zeus'a ulaştırmaktadır. Bu mecburiyet de Hermes'e akıllmaz bir hakimiyet ve boyunduruk (kayıtsız, şartsız, fütursuz, kaygısız ve korkusuzca hüküm verme ve sulta kurma) imkânı sunmaktadır. Tıpkı, derin devlet oluşumlarının kendilerine bahşettiği hüküm verme ve saltanat imkanları gibi.

Bizim rasyonalitemize ve bilhassa legalitemize ters düşmekle birlikte, iktidar kaynağı YÖNETİMLER ile iktidar konusu YÖNETİLENLER arasında oluşan, bu epistemik uçurum, çok çeşitli egemenlik alanlarının tesisine imkan tanımaktadır. Tıpkı Akropolis ile Agora arasındaki mekânsal ayrışmanın, gayri ihtiyari olarak var ettiği egemenlik yapıları gibi. Ama öncelikle, kamu adını verdiğimiz yönetim kadroları ve kurumlarını kapsayan devlet ile yönetilenler tarafında yer alan bireyler ile onların özel kurum ve kuruluşlar arasındaki ilişkilere, daha doğrusu bu ilişkilerdeki meşruiyet sorununa, biraz da eskilere doğru yelken açarak, açıklık kazandırmamız gerekmektedir. Bu çalışmada devletin ifa ettiği bütün iş ve etkinliklerin adına İŞLEM diyoruz. Yönetilenlerin kanaat, tavır ve davranışlarına yataklık eden sokaktaki tüm faaliyetlerin adına da EYLEM adını veriyoruz.

1.1. Devlet ve Meşruiyet

Devlet ve meşruiyet denildiğinde, kesinlikle apaçık serimlenmesi (exploration) gereken, anlam farklılıklarının netleştirilmesi ve aralarındaki sınırların belirlenmesi elzem beş kavram var. Bunlar: (1)Otorite (authority), (2) güç - iktidar (power - puissance), (3) egemenlik - hakimiyet (domination), (4) yönetim - yürütme (government – management - administration) ve (5) boyunduruk - sulta (hegemony). Bu sıralamanın, kavramlar arası ilintilerden kaynaklanan bir mantığı var belirli bir süreç içermektedir.

Kavramlar gündelik hayatta rahatlıkla birbirinin yerine kullanılabilir. Tuhaf ama kullanımdaki bu karmaşıklığa, beş kavramın da bir sürecin aşamalarını etiketlemesi neden olmaktadır. Akademisyen gözüyle bakılmadığı zaman, kavramların birbirinin yerine kullanılması sorun teşkil etmez. Aslında kavramlar arasındaki anlam farklılıkları oldukça basit. Sıradan bir gündelik etkinliği dikkate alalım: Her birimizin en iyi yaptığı bir şey vardır. Her birimiz bir diğerini bu becerisi ile biliriz. Sözgelimi, bazıları iyi bulmaca çözer, bazıları bilek güreşinde yenilmez, bazıları sahanda yumurtayı mükemmel yapar, bazıları müthiş gözlemcidir, bazıları kötü niyetin kokusunu hemen alır, bazıları her zaman herkesten farklı önsezi ortaya koyar v.s. Her birimizin bir diğerini veya diğerleri nezdinde saygınlık uyandıran, prestij sağlayan ve sosyal çevre içinde bizi biricik kılan bir özelliğimiz, niteliğimiz, becerimiz, yeteneğimiz, kısacası performansımız vardır. O performansla ihtiyaç duyduğumuzda, onu en iyi icra ettiğine inandığımız performansın sahibini ille de yanımızda görmek isteriz. İşte bunun adı otoritedir.

Dolayısıyla otorite, bir kişinin, kişiliğinin de bir parçası olan bir meziyet, özellik, nitelik, beceri, maharet, yetenektir. Yani kişiye özgü bir performanstır. O konu ya da bağlamda kişiyi otorite yapan bu performanstır. Hepimiz birbirimizin özgün bir performansına ihtiyaç duyarız ve bu yüzden de otorite gündelik yaşamımızda azla vazgeçemeyeceğimiz bir ihtiyaçtır. Kuşkusuz ki otorite, aynı zamanda, meşruiyetin de yegâne kaynağıdır. Çünkü otorite sahibine itaat etsek de, itiraz etsek de, ona şu veya bu biçimde muhtaç oluruz ve otorite sahibine bağlılık ve hatta sadakat hissi duyarız. Anne, baba, kardeş, arkadaş gibi otoritelere duyduğumuz duygusal bağlılıklarda meşruiyet arayışı içinde olmadığımız gibi, eğitim kurumlarındaki bazı eğitimcilerle veya iş yerindeki bazı yöneticilerle ve yönetim tarzlarıyla da bu anlamda duygusal bağlar kurarız. Kabul de etsek ret de etsek, onların belirli bir bağlam ya da konudaki otoritelerini onlara teslim eder, o tarz performansı sadece onlara münasip görürüz.

Kuşkusuz ki her konuda değil ama belirli konulardaki bu otorite (özellik, nitelik, beceri, maharet, yetenek; yani performans), otorite sahibine bir güç (power) ya da iktidar (puissance) bahşetmektedir. Sözelimi, mahalle takımıyla futbol oynayalım. Kalecimiz, defansımız, liberomuz, santraforumuz, forvetimiz bellidir. Kalecinin gol yediği veya forvetin gol kaçırdığı ya da liberonun gerektiği gibi topu dağıtıp oyun kurmadığı zamanlarda bile, onları o bağlam veya konuda otorite kabul ederiz. Ona hamlettiğimiz otorite, ona ayrıcalık bahşeder ve bu ayrıcalık onun güç ve iktidar alanıdır. Otorite sahibinin beceriksiz olduğunu düşünmemiz ve ona itaat etmeyişimiz ayrıdır, onun o konuda maharetli olduğu ayrıcalığını ona bahşediyor olmamız ayrıdır. Otorite sahibini ret etsek bile onun o konuda-bağlamda bir otorite olduğunu biliriz ve onun gücüne ve iktidarına saygı duyarız. Bu yüzden authority ile power ve puissance kavramlarını özenle birbirinden ayırtırmaya mecburuz. Çünkü otorite sahibine itaat etmesek bile, ona güç ve iktidar bahşediyor olmamız, otorite sahibinin bizim nezdimizdeki meşruiyetinin açık seçik delilidir.

Bir kişiyi belirli bir konu veya bağlamda otorite sayıyor ve ona belirli bir power ve puissance ayrıcalığı bahşediyor isek şayet, otoritenin bizim için hüküm verme ve üzerimizde hakimiyet kurma (domination) hakkına sahip olduğuna rıza göstermek zorundayız. Aksi takdirde toplumsallık ya da birliktelik oluşturma imkânı var olamazdı. Örneğin, yoğurt yapmak için annenizden tarif aldınız ama mayayı tutturamadınız. Annenizin ev hanımı olarak bir otorite olduğuna dair zihninizdeki kurgudan vazgeçmedikçe, onun verdiği hükmü veya hâkimiyeti ortadan kaldıramazsınız. Neden yoğurt yapamadığınızı tekrar ona sorarsınız. Zira otorite olarak varlığını koruduğu sürece, ev hanımı olarak sizin nezdinizdeki iktidarı devam

etmektedir. Yoğurt yapma konu veya bağlamındaki annenizin domine edici (hüküm verici veya hâkim) rolüne sürekli ihtiyaç duyarsınız ve sizi her seferinde yeniden yönetmesini, yöneltmesini ve yönlendirmesini (government, management, administration) talep edersiniz. Bu talep otoritenin ve izlenen sürecin vazgeçilemezliğine delalet etmektedir. Kısacası annenizin ev hanımlığı otoritesine rıza gösterdiğiniz sürece, annenizin yönetimsellik işlevine sürekli ihtiyaç duyarsınız ve bu konu veya bağlamda onunla aranızda herhangi bir meşruiyet sorununu asla yaşamazsınız. Meşruiyet sorunu sadece hegemonya devreye girdiği ve sizin hegemonya aracılığı ile razı edilmeye zorlandığınız durumlarda zuhur etmektedir. Hiç kuşkusuz ki hegemonya en fazla, rızanın inşa edilmiş olduğu durumlarda var olmakta ve kendini korumaktadır.

Demek ki otorite ve onunla başlayan sürecin aşamalarının birisinde, kötü ya da olumsuz biçimde kullanma, yani zorla razı etme girişimleri söz konusu olduğunda veya rızanın imal edildiği durumlarda hegemonya devreye girmektedir. Böyle durumlarda OTORİTE ile ilişkiler, yerini, OTORİTER ilişkilere bırakmaktadır. Sıradan sosyal ilişkiler örnek alınarak somut olarak gösterilmeye çalışılan bu tür ilişkiler hem domestik alanda hem sokakta hem de işyerinde aynı biçimde işlemektedir. **Şu farkla ki, sokakta ve işyerinde ilişkilerin meşruiyeti bizim için önerilen bazı araçlarla aracılığında, DUYGUSAL içerikli olmaktan çıkıp ARAÇSAL içerikli hale gelmektedir. Biz bu durumlarda RIZAGÖSTERMEsek bile, RAZI OLMAYaya katlanabiliyoruz.**

Kısacası, evde ebeveyn çocuk, okulda öğretmen öğrenci, sokakta ve bilhassa işyerinde yöneten-yönelten-yönlendiren ile yönetilen-yöneltilen-yönlendirilen ilişkilerinde, bu süreç; OTORİTE ile ilişkiler ve OTORİTER ilişkiler biçiminde işletilmektedir. Bu işleyiş esnasında ortaya çıkan **dört ölçüt, bize meşruiyet sorunsalına açılım kazandırabilme imkanını sunmaktadır: Bu ölçütler şunlardır: (1) Rıza göstermek.(2) Rıza olmak. (3) Rıza etmek. (4) Rıza imal etmek.** Bu noktadan itibaren bir miktar akademik analizlere yönelmemiz gerekmektedir.

1.2. Rıza ve Meşruiyet

Rıza ve meşruiyet başlığının psikolojik, sosyal psikolojik, sosyolojik ve bilhassa siyaset bilimi ile ilgili boyutları bulunmaktadır. Literatürün pek çoğunda, meşruiyet sorununa iki ana rota üzerinde değinilmeye çalışılmaktadır.

Birinci rota, insan varlığının doğduğu andan itibaren haklarının bulunduğu ve bu hakka riayet gösterilmesi gerektiği ile ilgilidir. Buna göre fitri hakların ihlal edilmesi doğrudan meşruiyet

sorunlarına neden olmaktadır. Yaşama hakkı; biyolojik, psikolojik, sosyolojik olarak sağlıklı bir yaşam sürdürmekten, ekoloji ile ilgili haklara; bireyin varoluşunu özgürce gerçekleştirme hakkından çok çeşitli türde etkinlik icra etme özgürlüklerine kadar, fitri haklar oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır. İnsanın doğar doğmaz sahip olduğu bu hakların herhangi bir otorite, iktidar, yönetim tarafından ihlal edilmesi veya dikte ya da domine edilmesi, meşruiyet krizinin yaratılması anlamına gelmektedir. Bu durumda da özgürlüğü kısıtlanan bireyin kısıtlayıcı kaynak ve onun aygıtlarına karşı direnmesi, haklı ve meşru bir girişim kabul edilmekte; domine ve dikte edici İŞLEMLERE karşı serbestçe EYLEMLER ortaya koyması, bireylere hak olarak ayrıca tanınmaktadır. Hiç kuşkusuz ki bu denli basit değil. Sözelimi eğitim – öğretim hakkını ele alalım: Devleti bu görevle yükümlü tutmak kimilerine göre fitri hakların en önemlisidir. Kimi teorisyenlere göre de devletin eğitim kurumları aracılığı ile, çocuğun zihinsel ve bedensel olarak talim ve terbiyeye tabi tutulması, tasallutun ta kendisidir. Buna benzer pek çok tartışma, öteden beri sürüp gitmektedir. Ama biz, tartışmalarla ilgili bu çalışmada fasıl açma niyetinde değiliz. Sadece değinip geçiyoruz.

İkinci rota akit ile kazanılan haklara ilişkindir. İnsanlar hem birbirleri hem de devlet gibi kurumlarla karşılıklı sözleşmeler aktebilirler. Sözleşme, akitlerin hükümlerine rıza gösterme ve razı olma taahhüdünde bulunma anlamına gelmektedir. İşveren ile işgören akitleşmelerinden, alıcı ile satıcı, evlilik, ikamet ilişkilerine kadar bu alanda da oldukça ayrıntı ve bir o kadar da tartışma mevcuttur. Dolayısıyla akte ilişkin her ihtilaf, kuşkusuz ki bir meşruiyet sorunudur. Akte dayalı en çetin meşruiyet sorunları siyasal alanla ilgilidir. Örneğin toplumsal sözleşme denilen anayasalar bir akitir. Anayasal güvencelerin ihlali onarılamaz meşruiyet sorunları yaratır. Sözelimi, demokrasi halk yönetimi diye tanımlanmaktadır. Ama yönetim kademelerinin, halkın bilinçli ve ihtiyari tercihleriyle oluşturulduğuna dair inkâr edilemez kuşku ve kaygılar bulunmaktadır. Bu da yönetim kadrolarının ehliyet ve liyakatlarına ilişkin ciddi bir meşruiyet sorunudur. Çünkü bilinçsiz halkın gücü, aynı zamanda; seçilmiş kralları, tiranları var eden ve onlara hak etmedikleri iktidarı bahşeden bir güçtür. Gene aynı şekilde, sözelimi temsili parlamenter demokrasi, burjuva demokrasidir ve plutokrasi denilen bir siyasal rejime sürüklenmektedir ki, belirli bir toplumsal kesimin diğer toplumsal kesimler üzerindeki tahükkümü demek olan bu yönetim tarzı, vahim meşruiyet krizlerinin müsebbibidir. Kısacası bu ikinci rota ile ilgili meşruiyet krizleri de bitmez tükenmez tartışmalara konu olmaktadır ama burada biz bunlara da değinip geçeceğiz.

Bize göre öncelikle, rıza meselesinin meşruiyet ile bağları açıklığa kavuşturulmalıdır. Bu, başarıldığı ölçüde, insan hakları ve meşruiyet meselesi de kısmen açılım kazanacaktır. En

azından, tartışmaların zeminindeki çukurların hiç değilse bazılarını doldurma imkanı doğacaktır.

1.2.1. Rıza Göstermek ve Rız Olmak Ya da Egoizmden Alturizme Meşruiyet Eksenini

Meşruiyet sorununa açılım kazandırabilme imkânını sunacağını umut ettiğimiz ilk ölçüt rıza göstermek, ikinci ölçüt rız olmandır. Rıza göstermek ve rız olmak; zeki, akıllı, mantıklı ve bilinçli bir irade beyanıdır. Alturist ve egoist bir davranıştır ama asla narsistçe değildir. Bu kavramsal sağanağı netleştirmeye çalışalım:

Zeka, akıl, mantık ve bilinç biz akademisyenlerin zihninde bile net değildir. Bunun nedeni, asırlar boyu sürüp gelen epistemik birikimin kavramları netleştirmekten ziyade karmaşıklaştırmasıdır. Pek çok filozof veya düşünür bu kavramlara kendi yaklaşım tarzı ile tutarlı anlamlar yüklemiştir. Genellikle; zekâ = intelligence, akıl = reason, mantık =logic ve bilinç = consciousness kavramlarının karşılığı olarak kabul edilmektedir. Dört kavram da bilgi ile ilgilidir. Tüm canlı varlıklar ve hatta sosyal hayatımızdaki diğer tüm tüzel kişilikler içinde soyut ve somut tüm varlıklara (özne, nesne, simge, kavram ile birlikte, doğal ve sosyal olay, olgu ve oluşumlar) ilişkin bilgiyi algılayan, işleyen, yeniden üreten, yeniden biçim ve içerik veren, anlayan ve anlamlandıran; tüm bu mamulâtı anlamlı ve taşınabilir birer göstergesel sisteme dönüştüren yegâne varlık insandır. Tüm bu işlemleri yerine getiren mekanizma, biyolojik sistemlerdeki gibi somut bir organ değildir. Elle tutulup gözle görülmeyen bu zihinsel mekanizmanın organları, parçaları, AYGITları; (1) akıl, (2) zekâ, (3) mantık ve (4) bilinçtir. Algı, tercih, beğeni, seçme gibi zihinsel işlemlerden zekâ; zihinsel kayıtlardan oluşan değişkenlerle, algılanmış varlıklara ilişkin değişkenler arasında ilişkiler kuran işlemlerden akıl; her iki işleme ilişkin kavramsallaştırmalardan, simgesel düzeneklere dönüştürmelerden mantık sorumludur. Bilinç hem ileriye dönük amaç, hedef, beklenti gibi ideoloji ve ütopya adı verilen yapının oluşması ve düzenlenmesinden hem de geriye dönük değer, sosyal şema, tutum, kalıpyargı gibi yapılardan oluşan ve adına genel anlamıyla önyargı adı verilen kayıtların oluşması, organizasyonu ve yeniden organize edilmesinden sorumludur.

Zekâ, insanın algılama becerisi, anlama yetisi, çözümlene yeteneğini tanımlamakta; sırta vakıf olma kapasitesi ve potansiyeline, gizemleri açığa çıkarma merakına, sorun çözme ihtirasına istinat etmektedir. Bütün insanların algılama gücü vardır ama kuşkusuz ki bu gücün dereceleri bulunmaktadır. Nitekim literatür buna dayanarak IQ(Intelligencequotient) ve EQ(Emotionalquotient)ayrımı yapmakta; duygusal zeka, entellektüel zeka, sosyal zeka gibi bazı kategoriler öngörmektedir. Son yıllarda oldukça ilgi gören yapay zekâ çalışmaları da

kısmen bu çerçeve içinde yer almaktadır. Demek ki zekâ kavramını; insan zihninin algılama performansı ve olup bitenlerin farkında olma yeteneği olarak tanımlayabiliriz.

Zekâ tarafından fark edilmiş olan bir değişken ile, zihinsel arşivde var olan değişkenler arasında optimum ilişkileri kurma becerisinin adı **akıldır**. Zekâ bir yetenektir. Ama akıl geliştirilebilen, işlerlik kazandırılabilen bir beceridir. Zekâ ile akıl arasındaki en ayırt edici fark budur. Pek çok değişken arasında pek çok ilişki kurabilmektedir. Ama bu ilişkilerin hepsi anlamlı değildir. Aklın en anlamlı ilişkiyi nasıl kuracağına ilişkin literatürde “akıl yürütme” denilen bazı teknikler geliştirilmiştir. Bu teknikler ayrıca, aklın gerçekleştirdiği işlemlerin genele teşmil edilebilmesi, herkesin bu teknikleri kullanabilmesi açısından da önemlidir.

Akıl tarafından tahkikat işlemlerinin gerçekleştirilmesi için geliştirilmiş olan bu tekniklerin sayesinde var edilen anlam ve anlamlandırma, hiç kuşkusuz ki, göstergesel bir düzeneğe dönüştürülmediği takdirde, herhangi bir işe yaramayacaktır. Bu işe yarama evresini **mantık** gerçekleştirmektedir. Demek ki, üretilen anlam ve anlamlandırmaların, göstergesel bir düzeneğe dönüştürülmesi ve kavramsallaştırılması işlemine mantık denilmektedir. Bu beceri de elbette işlenebilir, geliştirilebilir. Mantığı diğerlerinden ayıran en önemli özellik; onun aynı zamanda, sosyal ve doğal çevreyle zihinsel mekanizma arasında çift taraflı kanal işlevi görmesidir. Zira göstergesel düzenek demek, en başta dil demektir. Mantık, zihinsel işlemle üretilen anlamı, söz konusu bu dil içinde anlaşılabilir hale getirmektedir. Dil bu yolla, bireyi zihinsel olarak inşa etmekte ve aynı zamanda da birey, dil aracılığı ile doğal ve sosyal çevresini etkilemektedir. Bu nedenle mantık hem bireyi toplumun hem de toplumu bireyin etkilemesine aracılık ettiği için akıl ve zekadan farklıdır ve mantığın ayırt edici özelliği budur.

Bilinç ise bir tür arşiv görevlisidir. Ama bireyin zihinsel arşivi sadece geçmişle ilgili toplumsal ve tarihsel kayıtlardan ibaret değildir. Arşivde aynı zamanda gelecek ile ilgili amaç, hedef, beklenti, heves gibi kategorilerden oluşan ideoloji ve ütopyalar da yer almaktadır. Bilinç bu nedenle hem bireyin geçmişi hem de geleceği ile ilgili işlevsel bir çabadır. Bilincin işlevselliği şu demektir: Eğer zekâ, akıl ve mantık çalışmıyorsa bilinç de çalışmaz. Zihinsel mekanizma anlam üretmediği sürece, bilincin herhangi bir arşiv görevi söz konusu olmayacaktır. Dolayısıyla bilinci işleten, geliştiren, işlevsel hale getiren veya tersine işlevsizleştiren akıl, zekâ ve mantıktır. Sırasıyla; algılamayı, fark etmeyi ve farkındalığı oluşturan zeka, tahkikat, muhakeme ve muhayyile işlemini gerçekleştiren akıl ve toplumsal çeşitlilik - zenginlik olan göstergesel düzenek ile bu üretimleri donatan, tasavvur eden mantık, ne kadar çok çalışırsa, bilince o kadar iş çıkacaktır.

Zihinsel Bilgi İşleme Mekanizmasının Aygıtları

1. ZEKA:

Algılama
Fark etme
Ayırt etme
Vukufiyet

2. AKIL :

Tahkikat
Muhakeme
Muhayyile
İlişkilendirme

3. MANTIK :

Tasavvur
Tanımlama-betimleme
Göstergesel kavrama
Kavramsallaştırma

4. BİLİNÇ :

Arşivleme-Bellek
Geri çağırma
Geleceği-geçmişini
kayıtlama

Bu tanım ve açıklamalara göre, akıl ve mantık; işletilebilen, işlevsel kılınabilen, geliştirilebilen ve en önemlisi de öğrenilebilen, öğretilen bir insani beceri olarak kendini belli etmektedir. Dolayısıyla bilinç, bu becerilerin işlevine bağlı olarak işlevsellik kazanmaktadır. Ancak zekâ için, akıl ve mantık gibi, uygulama teknikleri öngörmek ve onları geliştirmek, ilerletmek mümkün görünmemektedir. Taklit edilmek suretiyle, zekanın işlevine benzer prototipler, yapay zekâ aygıtları üretilmektedir belki ama akıl yürütme, mantıksal tutarlılık (dil sentaktik, paradigmatik ve pragmatik olması bağlamında) teknikleri gibi, zeka için teknikler geliştirmek, şimdilik mümkün görünmemektedir.

İRÂDE BEYANI, zihinsel mekanizmanın zekâ, akıl, mantık ve bilinç denilen organlarıyla ahenkli biçimde gerçekleştirdiği bir mamulattır. Bu mamulatin sonuçlarından bir tanesi rıza göstermek, diğer razı olmaktır. Rıza göstermek egoizmle, razı olmak alturizmle ilgilidir. İrade beyanının ürünü olan bütün insan davranışları, egoizm ile alturizm ekseninde ortaya çıkmaktadır. Bu tasarım, anlaşılması, daha doğrusu kabullenilmesi güç bir taslak sayılabilir. Çünkü günlük kullanımda egoizm kişinin sadece kendisini düşünüp, davranışlarını kendi isteğine, hatta keyfine göre ifa etmesini anlatmak için kullanılmaktadır. Tam karşılığı olmasa da özveri kavramı ile Tükçeleştirilen alturizm ise, kişilerin davranışlarını başkalarına göre ifa etmesini, kendi istek, ihtiyaç, arzu, heves ve amaçlarını, başkalarının kendisinden beklentilerine feda etmesini tanımlamaktadır. Eksenin iki ucunda yer alan bu iki tanım; irade beyanına dayalı tüm insan davranışlarını açıklayacak kadar şümullü bir anlam kapasitesine sahiptir.

Esasen hepimiz bir miktar egoist bir miktar alturist davranışlar ortaya koyarız. Miktarlar aynı düzeyde olmamakla birlikte tümüyle egoist veya tümüyle alturist insani davranıştan söz edilemez. Öyle olsaydı, insanların birlikte yaşaması mümkün olmazdı. Birlikteliklerimiz, toplu yaşama ve cemaat, camia, cemiyet oluşturma imkanımızı irademize bağlı olarak gerçekleştiremezdik. Toplu halde-koloni halinde yaşayan bazı canlı varlıklar genetiklerindeki kayıtlara, içgüdülerine göre topluluklar oluştururken ve yaşama biçimleri hiçbir biçimde veya

dönemde değişiklik arz etmez iken, insan varlıkları sürekli yeni cemaatler, camialar, cemiyetler oluşturmaktadırlar. Bu sosyal oluşumlarını zaman içinde yıkıp dağıtmakta, farklı farklı biçim ve içeriklerle yeniden kurabilmektedirler. İnsan varlıklarındaki bu değişkenlik ve dinamizm, davranışlarının egoizm ve alturizm ekseninde sürekli gezinmesinden, yer değiştirmesinden kaynaklanmaktadır.

Egoizm ile alturizm günlük kullanımdan çok farklı değildir. Egoizmin narsizmden farkı, narsizmin yıkıcı, egoizmin yapıcı olmasıdır. Hikâye bellidir: Narcissus sudaki kendi görüntüsüne aşık olur, kahrolur ve kendisini seyrederken suya düşer, boğulur. Yani narsist duygu öncelikle sahibine zarar vermektedir. Narsist duygular, kişinin kendi kendisini boğmasını, kendi kendisini aşamamış olmasını, kendi fasit dairesinde dönüp durmasını resimlemektedir. Narsist insanlar küçük dünyalarına kendilerini nasıl hapsediyor ve kendi kendilerine nasıl işkence ediyorlarsa, en yakınlarındaki insanlara da öyle işkence etmektedirler. Narsizm sadece, hiç olmadığı bir alemde kişinin kendisini en mükemmel hayal etmesinden ibaret değildir. Kişi aynı zamanda; katılmış kalıp yargıları, onarılmaz paranoyaları, kahreden şablonları ile hem kendisinin hayatını tahammül edilmez hale getirmektedir hem de en yakınlarındaki insanlar için zulüm kaynağıdırlar.

Egoizm ise insani performansı harekete geçirmektir. Ünlü buzdağı meteforu bu durumu maharetle açıklamaktadır. İçgüdü, güdü, istek, arzu, haz, heves, ihtiyaç, içtepi ile amaç, hedef, umut, tasar, plan, program ve buna benzer pek çok duygu ve tasavvurlardan oluşan harekete geçiriciler (motiv), buzdağının suyun içindeki kısmını oluşturan kişinin birinci psikik alanında yer almaktadır.

Buzdağının okyanus üzerindeki parçası, kişinin psikolojik alanının ikinci kısmını oluşturmaktadır. Bu kısım, kişinin dış dünyaya ilişkin algılarından oluşmaktadır. Dış dünya öncelikle sosyal çevredir ama doğal dünya da bu alanın içinde yer almaktadır ki; iklim, atmosfer, coğrafya, fiziki mekân ve buna benzer pek çok faktöre ilişkin bireyin isabetli algıları olmadığı takdirde, bilindiği gibi, yaşamını sürdürmesi mümkün değildir. Bu alan içindeki sosyal çevreyi ise, (a)kültürel ortam, (b)birlikte yaşadığı kişi, grup, kurum ve kuruluşlarla, (c)toplumsal zihniyetin bireye yüklediği rollere ilişkin bireyin algısı oluşturmaktadır. Birey bu algısındaki isabetlilik düzeyi ile doğru orantılı olarak toplumsal statü edinmekte, toplum ile arasında bağ ve kanallar oluşturmakta, bu düzeyle orantılı sosyal prestije sahip olmakta, buna uygun taltif ve takdirlere mazhar olmaktadır. Bu iki parçanın arasında, yani su yüzeyinin bulunduğu aralıkta bekçiler yer almaktadır ki, bu bekçiler; ahlaki değerler, gelenek ve görenekler, örf, adet ve görgü kuralları, cezalandırma korkusu, yazılı,

yazısız kurallar ve kültürel normlar, dışlanma kaygısı, saygı, sevgi, takdir ve taltiften mahrum kalma tedirginliği gibi gardiyanlar ve mürebbiyelerdir.

Ego, tam da, bu iki alan arasında denge kuran, her zaman ve her koşulda bekçilerin gönlünü hoş tutan mucizevi bir işlemcidir. Buzdağının altına duyarlı olmak zorundadır. Çünkü bu alandaki potansiyeli ve dinamizmi sayesinde kendi bireysel varlığını kurmaktadır. Kendi kendini kurma performansına göre, doğal ve sosyal çevre içinde kendini yüceltmektedir. Buzdağının altında biriken duygularını ölçülü bir biçimde tatmin ederek haz almakta ve mutlu olmakta, hayatın tadını çıkarmaktadır. Birey olarak kendi kendisi ile ilgilendiği, kendi kendisini aktive ettiği, günün adamı kıldığı (self actualization) ve hatta kendisini şımarttığı için, kendisini biricik ve çok farklı bir kişi olarak var etmekte, kendisine özgüven aşılamaktadır. Bütün bunları gerçekleştirmekle ego yükümlüdür. Buzdağının üstü ile ilgili yükümlülükler ifa eden ego, ifa edebildiği kadarıyla doğal ve sosyal çevresinde varlığını hissettirmekte, sosyal çevre içindeki rollerine göre bir statü elde etmekte ve sosyal bir varlık olarak kendi varoluşunu gerçekleştirmektedir. Üçüncü olarak ego, dış dünyanın kültürel ortamı, değer dünyası, başkalarının beklentileri ve herkes için bağlayıcı olan yaptırımlarla; buzdağının görünen ve görünmeyen parçaları ile somutlamaya çalıştığımız, kendisinin psikolojik parçaları arasında bir denge ve uyum oluşturmaktadır. Ego bazen bekçilerin kayıtsız şartsız emrine amade olmaktadır. Bazen bekçilere itiraz etmekte ve onlarla çatışmaktadır. Bazen de bekçileri azarlayıp sindirmekte, susturmaktadır ki, bekçilere karşı efendi konumunu her koşulda korusun. Aksi takdirde bekçilerin oradan oraya savurduğu kuru bir yaprak haline gelme riski ile yüzyüze kalacaktır.

Kısacası ego, irade beyanı dediğimiz davranışlar silsilesini var eden psikolojik bir işlemcidir. Hatırdan çıkartılmamalı ki, **bu işlemcinin yegâne bilgi işleme enstrümanı** (belirli bir amaca ulaşılması, belirli bir niyetin gerçekleştirilmesi için varılması gereken hedef, ara amaç demektir. *Apparatus* veya *tool*, *vehicle* asla değil. *Media* ise sadece iletişim aracı olarak kullanılabilir) **zihinsel mekanizmadır.** Zihinsel mekanizmanın **zekâ, akıl, mantık ve bilinçten oluşan aygıtlarını**(*apparatus*) **ego; optimum biçimde işleterek, burada betimlemeye çalıştığımız işlevleri başarma ehliyet ve liyakatı serimlemektedir.**

Bu ehliyet ve liyakatın iki biçimde ifa edildiğini belirtmiştik. Bunlardan ilki rıza göstermek ikincisi razı olmaktır. İfa edilen bu iki işlev, üç farklı alemde icra edilmektedir. Bu alemler; (i) domestik alem, (ii)sokak alemi, (iii) işyeri alemidir. Dolayısıyla rıza gösterme ve razı olma biçiminde ortaya çıkan bütün insan davranışlarının arka planında, burada özetlenen psikolojik alanlar ve o alanlara göre ifa edilen işlevler bulunmaktadır. Ego tarafından idare edilen bu

davranışlar, sözü edilen üç âlem içinde farklı farklı icra edilmektedir. **Ego adını verdiğimiz psikolojik işlemci; zihinsel mekanizma dediğimiz enstrümanı ve onun aparatları olan zekâ, akıl, mantık ve bilinci işlemesi gerektiği gibi işleterek; domestik, sokak ve işyeri âlemlerinde, farklı biçimlerde sergilenen, irade beyanına dayalı davranışlar üretmektedir. Bu davranışların egoizme yakın bazıları rıza göstermek, alturizme yakın bazıları razı olmak biçiminde tezahür etmektedir.**

Bu toplu özete son bir ayrıntı daha eklemleyebilirsek, bu başlık altındaki açıklamalarımızı tamamlamış olacağız.

Eklemleyeceklerimiz şematik olarak şöyle:

1. İrade Beyanına Dayalı Meşruiyet Matriksi

	RIZA GÖSTERMEK		RAZI OLMAK	
	Duygusal	Araçsal	Duygusal	Araçsal
<i>Domestik Alem</i>	“sevgilinizle birlikte maç izleyip onun kadar heyecanıyor görünmeniz”	“Eşinizin anahtar almayı unuttuğunda amirinizden azar işitme pahasına eve anahtar götürmeniz”	“özel hediyelerle sevgilinizi şaşırtmak ve şımartmak zorunda kalmaya razı olmanız”	“Kızınız sınava hazırlansın diye çok sevdiğiniz televizyon dizisini kaçırmaya razı olmanız”
<i>Sokak Alemi</i>	“Güler yüzlü ve sevimli garsonu var diye aynı menüye daha yüksek ücret alınmasına rıza göstermeniz”	“Tanıdığımız ve güvendiğimiz bir kasaptan daima alışveriş yapmanız”	“Kuaförlük hizmetini daha kaliteli sunamadığı halde, bakımınızı kuzeninizin yapmasına razı olmanız”	“Beden dili ile haberleşebildiğiniz için konken oynarken, hep aynı kişinin ortak oyuncu olarak sizi seçmesine razı olmanız”
<i>İşyeri Alemi</i>	“İşyerinde disiplini bozmasına ve size itaat etmemesine rağmen, ablanızın oğluna rıza göstermeniz”	“Mahiyetinde çalışanların size yönelik takdir ve iltifatlarına değil, kariyer ve işyapabilirliğini dikkate almanız ”	“Patronun nezaketi. İnsancılığı ve iyi niyeti yüzünden onun zarar görmemesi için düşük ücrete razı olmanız”	“Tertipli, düzenli, çalışkan ve becerikli iş arkadaşınızın her sabah biraz geç kalmasına razı olmanız

İrade beyanına dayalı insan davranışlarının ego tarafından üretilip yönetildiğini belirtmiştik.

DUYGUSAL BAĞLILIK: Domestik alem; ev veya aile, akraba, komşu gibi yakın çevreden, arkadaşlıklar veya dostluklardan, özel yakınlaşmalardan oluşmaktadır. Her kişinin, herkese açık olmayan mahrem ilişki ağı onun domestik alemini oluşturmaktadır. Daha çok duygusal bağlılıklardan kaynaklanan bu alemdeki davranışlar, genellikle, rıza göstermek biçiminde tezahür etmektedir. Çünkü insanlar anne-babalarını, çocuklarını, kardeşlerini, yakın akrabalarını, karşılıklı yardımlaşmaları arkadaş ve dostlarını kuşkusuz ki diğerlerinden ayırt ederler ve onlara karşı daha özenli davranırlar. Birbirlerine karşı davranışlarında kişisel

çıkarlarını, heves ve ihtiraslarını daha az öne çıkartırlar. Dolayısıyla karşılıklı sergiledikleri önemsiz bazı haksızlıklar, kaprisler, nazlanmalar ciddi meşruiyet krizleri yaratacak boyuta varmaz. Ortaya çıkan bazı rahatsızlıklar, rıza gösterme değil de razı olma şeklinde olsa bile, birincil ilişki ağı içinde eritilir. Kardeşler yakın akrabalar içindeki çatışmalar kavgalar bile çoğu zaman geniş aile bağlılıkları içinde tolere edilir. Çünkü domestik alemdeki **MASUMİYETTELKİNİ**; (“*akrabalar, birbirleri ile ilgili içlerinde asla kötü niyet barındıramazlar, birbirlerinin kusurlarını, suçlarını hoş görmek gerekir*” diyerek, ufak tefek haksızlık veya yanlışları ya da gayri meşrulukları mazur gösterme) genellikle, kişisel kin ve ihtiraslara baskın çıkabilir. Bu tür açık veya zımni telkinler; “*kol kırılır yen içinde kalır*” deyişle özetlenen alturist duygu aşılama işlemidir ve **bu işlem domestik alemde zuhur etmesi muhtemel meşruiyet krizlerini bertaraf etme işlevini yerine** getirmektedir.

Buradaki önemli nokta *idendification* adı verilen ve özdeşleşme olarak bir miktar isabetsizce Türkçeye çevrilen durumların varolmasıdır. Bu durumlar, kontrolü ve gözlemlenmesi hemen hemen imkânsız başka türdeki **MASUMİYETTELKİN**lerine (kişinin kendi kendisine yönelik olarak gerçekleştirdiği, referans kişiliğe konduramama, yakıştırmama, olabilme ihtimaline inanmama, görmezden gelme, yok sayma v.s.), konu olması açısından büyük bir önem arz etmektedir. **Fiziksel yakınlık veya genetik bağ bulunmasa da bazı kişiler kendi kimliklerini, başka bir kişinin kimliğinde veya imajında arıyor olabilir.** Şarkıcı veya oyuncu hayranlığı bu tür özdeşleşmelere tipik örnektir. Ebeveynlerinin resmi bile bulunmaz iken, özellikle ergenler, hayran olduğu oyuncu veya sanatçı ya da sporcu gibi kişilerin afişleri ile odalarını donatabilirler. Esasen bu durum her yaş ve her dönemde geçerlidir. Örneğin okulda bazı öğretmenlerin yüzünü asmasına bile öğrenciler tahammül etmezken, bazı öğretmenlerin azarlamalarına bile gücenmezler. Kanaat önderleri, örneğin belirli konularda başlı başına bir otoritedir ve onların hâkimiyetleri asla baskı, zorlama gibi algılanmaz. Sözcü grup liderlerinin emirleri, kişisel zarar görme pahasına yerine getirilir. Sokak aleminde yaşanan buna benzer pek çok örnek sıralanabilir. İşyeri âleminde bazı işgörenler; ücretleri yeterince ödendiği durumlarda bile şevkle çalışma isteği duymaz iken, bazı amirlerin motivasyonu veya işyerini benimseme duygusuna bağlı olarak, ücret almasa bile saatlerce işgörenler fazla mesai yapmayı angarya olarak algılayabilirler.

Dikkat edilirse domestik, sokak ve işyeri âlemindeki *idendification*’lara göre meşruiyet ilişkisi çok farklı değişiklikler ve düzeyler arz etmektedir. Siyasal lider veya parti ya da program-ideolojiye olan duygusal bağlılıklarda farklı tarzdaki *idendification*’lar daha fazla göze batmaktadır. Masumiyet telkini, militan siyasi taraftarlar nezdinde o denli işler durumdadır ki;

kişisel olarak maddi ve manevi zarar görmesine rağmen militan taraftarlar, duygusal bağlılık duydukları lider, parti veya ideoloji uğruna fazlasıyla özverilerde bulunabilirler. Hatta spor takımları taraftarlarında bile bu eğilimler ziyadesiyle kendini belli etmektedir. En fazla dikkate değer olan da maruz kaldığı bunca zarar ve hasara rağmen militan taraftarların duygusal bağlılıklarıyla ilgili olarak, meşruiyet sorununu çok nadir yaşamalarıdır. Çoğu zaman onlara göre lider veya siyasi partiler, takımlar v.s. ne olursa veya ne yaparsa yapsınlar, olanlar veya yapılanlar, gözle görülemez veya fark edilemez de meşru, doğru ve haklıdır.

ARAÇSAL BAĞLILIK: Meşruiyetle ilgili daha yoğun rastlanan ikinci bağlılık türü araçsal bağlılıktır. Araçsal bağlılık en özlü tanımla şudur: Pragmatik, rasyonel ve etik kaygılarla kişiler kendilerine belirli bazı amaçlar belirlemekte, bu amaçlarına onları ulaştıracak bazı araçlar takdir veya tespit etmekte ve gerektiğinde de amaçlarına uygun araçlar icat etmektedirler. İnsanların teleolojik varlık olmalarına ve diğer tüm canlı varlıklardan bu sayede ayırt edilmelerine delil teşkil eden bu özellik, kişilerin; pek çok kişi, grup, kurum, kuruluş, proje, doktrin, ideoloji v.b. aygıtları ve özellikle bazı durak ya da momentlerden oluşan ara amaçları, enstrümanları kendilerine araç olarak seçmelerini, belirlemelerini anlatmaktadır. Buna göre kişiler amaçlarına onları ulaştıracak araçları seçtiklerinde, o araca belirli bir değer yüklemektedirler. Bu değerlendirmeler aracın onların amaçlarına hizmet etme beklentilerine, umutlarına bağlı olarak, güçlü veya zayıf olmaktadır. Yani aracın amaca hizmet etme umudu, kişide çok yoğun ise araç fazlasıyla önemsenmekte ve ona bağlanılmaktadır. Bu bağlılık duygusu da aracın kişi nezdinde daha kolay sahiplenilmesine neden olmaktadır. Örneğin bir işte çalışıyorsanız, iş sayesinde geçiminizi sağlıyor olmanız, geçim sağlama amacına çalıştığınız işin aracılık ettiği anlamına gelmektedir. İşinizi, geçiminizi sağlamakta yeterli görüyorsanız, işteki bazı sorunları; yani patronun çekilmezliği, işyeri koşullarının kötülüğü, işin kariyerinize uygun olmayışı ya da prestij sağlamaması gibi sorunları görmezden gelebilirsiniz. Bu demektir ki, işiniz sayesinde geçiminizi temin etmenin ya da başka bir işte çalışma ihtimalinin bulunmayışı ve başka seçeneğinizin olmadığına dair kesin kanaatiniz, iş ve işyeri ile ilgili sizde zuhur etmesi muhtemel tüm meşruiyet kirizlerini bertaraf etmektedir. Dolayısıyla işinizi çok fazla önemseydiğiniz için başka olumsuz faktörleri dikkate almıyorsunuz demektir. Aksi olsaydı, yani daha iyi şartlarda daha yüksek bir ücretle, kariyerinize daha uygun bir işte çalışma imkânınız doğduğunda, çalışmakta olduğunuz iş sizin nezdinizde bütün meşruiyetini birdenbire kaybedecek ve olumsuzluklar aniden abartılı halleriyle gözlerinizin önüne serilecektir. Aslında sokak ve hatta aile içinde de, otorite ile ilişkilerimizin, otoriter bir ilişki olduğunu birdenbire fark etmemizin nedeni, çoğu zaman bu

anlamdaki araçlara ilişkin cazip alternatiflerin ortaya çıkmasıdır. Seçenekler çok fazla olduğu için sokak, araçsal bağılıkların en fazla görüldüğü alemdir. Sokak bu nedenle rıza gösterme yerine razı olmanın da en fazla yaşandığı alemdir. Örneğin minibüse bindiniz, çok rahatsız edici ve insanlar son derece saygısız, ertesi gün işinize metro ile gitme alternatifini hemen devreye sokabilirsiniz. Öğle yemeğini yediğiniz lokantanın aşçısı değişmiş ve lezzet farkı var. Lokantanızı derhal değiştirebilirsiniz. Siyasal tavırlarımız da esasen aynen böyledir. Bir siyasal lider veya partiyi ya da yönetim kadrosunu, sizin belirli bir amacınıza hizmet edeceğini umduğunuz için destekliyor olabilirsiniz. Refah düzeyini arttırma, daha iyi çalışma koşulları, enflasyonu düşürme, işsizliği önleme; işyerindeki yönetimin işgörenlerle iletişim kanallarını sürekli açık tutma gibi, çözümlenmesini amaç olarak gördüğünüz sorunlara çözüm bulacağı için o siyasi kadro ya da partiye oy veriyor, yönetimleri destekliyor olabilirsiniz. Liderini çalışkan bulduğunuz, halka veya çalışanlara duyarlı bir kadro olduğunu düşündüğünüz ve buna benzer pek çok hizmeti sunmakta maharetli olacağına inandığınız için onların hakkında olumlu kanaatler taşıyor olabilirsiniz. Hatta onun sayesinde iş bulabileceğiniz, tayininizi yaptırabileceğiniz veya genel müdür olabileceğiniz, daha iyi bir kadro elde edebileceğiniz için de o siyasi parti veya yönetimi benimseyebilirsiniz. Bunların hepsi o siyasi parti ve kadrolarla araçsal bağlar kurduğunuz anlamına gelmektedir. Zira o siyasi parti ya da kadrolar, sizin amaç olarak belirlediğiniz bir hedefe, sonuca, sizin ulaşmanıza araç olma kapasitesine en fazla sahip olduğu inancını, umudunu size telkin etmektedir. Ama bu inancınızın veya umudunuzun boşa çıktığı hissine kapıldığınız andan itibaren meşruiyet krizi kendini belli etmiş demektir.

Araçsal bağılılığın en az hissedildiği ortam domestik alemdir. Ama örneğin ona yüklenen rolleri ifa etmesine yönelik beklentilerinizi eşiniz boşa çıkarmaya başladığı andan itibaren, ona olan sevgi, saygı ve bağılıklarınızı sorgulamaya başlarsınız. Eşinize duyduğunuz duygusal bağılılığın, araçsal bağılıklarla harmanlanmış olduğunu bu sorgulamalarla birlikte fark edersiniz. Yani, aile ortamında bile araçsal bağılıklar söz konusudur. Hatta annenin oğluna olan sevgi, ihtimam ve düşkünlüğünün temelinde, annenin oğlu aracılığı ile anaçlık duygularını tatmin etmekte olduğunu dikkate alırsanız, bu ilişki biçiminde bile araçsal bir bağılılığın söz konusu olduğunu görebilirsiniz.

Kısacası hem duygusal hem de araçsal bağılıklarda ortaya çıkan kimi hayal kırıklıkları, meşruiyet krizlerine neden olmaktadır. Bağılıklarınızı sorgulamanıza neden olan hayal kırıklığını yaşamadan önce meşruiyet diye bir ilişki sorunu gündeminize gelmemektedir. Demek ki ilişkilerinizde sorunlar ortaya çıktığında meşruiyet kendini belli etmektedir. Ama o

ana kadar, yani ilişki ağınızda sorun olmadığı sürece kendisini gizlemektedir. Bu durum, üç alemdeki ilişkilerinizde de şu veya bu biçimde geçerlidir. Sözgelimi devlet ile millet arasındaki uçurumun kapatılacağına dair umudunuza en fazla araç olacağını beklediğiniz bir siyasi partiyi destekliyorsunuz. Çünkü sadece taraftarı olduğunuz siyasi partinin bu konuda otorite olduğuna inanıyorsunuz. Onun iktidarını, gücünü bu amaca yönelik olarak kullanması, belirli bir egemenlik ve hâkimiyet alanı oluşturarak, kamusal işlemlere engel teşkil etmesi muhtemel vesayet edici güç odaklarını ortadan kaldırmasını umut ediyorsunuz Otorite olarak tasavvur ettiğiniz, oy verip desteklediğiniz ve iktidara gelip yönetme, hükümet etme, yönlendirme ehliyetini teslim alan siyasi kadro, diyelim ki, sizin beklentilerinize yönelik değil de, tam tersine, vesayet edici odaklarla işbirlikleri yapmaya başladı. Bu durumda, taraftarı olduğunuz siyasi parti ile ilgili olarak, o ana kadar hissetmediğiniz bir meşruiyet krizi ortaya çıkacaktır. Muhtemelen keskin bir dönüşle kanaatlerinizi değiştirip, siyasi parti ve kadroların muarız haline gelirsiniz. Taraftarı olduğunuz siyasi parti sizin itirazlarınıza, muhalif eylemlerinize maruz kalacaktır. Çünkü sizin amacınıza araç olmaktan çıkmış, zihninizdeki meşru, haklı ve doğru olma özelliğini, misyonunu, pozisyonunu kaybetmiştir.

Demek ki, tarafları açısından meşruiyet krizleri, en fazla, araçsal bağlılıkların var olduğu ilişki durumlarında ortaya çıkmaktadır. Yöneten ya da yönetilen, amir ya da memur, işlemde bulunması muhtemel veya eylem ortaya koyması muhtemel saflar, hangi tarafta olursa olsun, kişi veya guruplar, kurum ya da kuruluşlar, kendi amaçlarına araç olma fonksiyonu ile yükümlü tuttıkları muhataplarının, araçsallık rolleri ile ilgili bir zaaf göstermesi durumunda meşruiyet sorunu kendini hemen göstermektedir. Zira **araçsal bağlılıklar genellikle alturist noktaya en uzak egoist noktaya en yakın noktalarda teşükkül etmektedir** ve taraflar birbirlerine tahammül etme bakımından; hoşgörülü, sabırlı ve özverili olma zorunluluğunu en düşük düzeyde hissetmektedirler. Böyle durumlarda, “*benim işime yaramıyorsa neden onu muhatap alayım, ciddiye, kaale alıp, ona tahammül edeyim ki*” diye düşünülmektedir. Dolayısıyla **meşruiyet krizinin en fazla yaratılma ortamı da araçsal bağlılıkların kurulmuş olduğu ilişkilerde söz konusu olmaktadır.**

Elde edilen sonuçları, topluca özetlemek gerekirse; yöneten ile yönetilenler arasındaki, “*derin devlet*” gibi oluşumlar, duygusal bağların değil araçsal bağların baskın olduğu otoriter ilişkilerde çok daha fazla başarılı olmaktadır. Zira bu oluşumların aktörleri kendi aralarında, tarikat ya da riyaset bağlılığı gibi, duygusal bağların son deçe sıkı olduğu ilişkiler içindedir. **Kriz çıkarmak istedikleri ortamda, araçsal bağlılıkların söz konusu olması**

sayesinde, yani güven duyguları “*pamuk ipliğine bağlı*” olduğu için, çok daha etkili nifak ve fitne tohumları ekebilmekte, kolaylıkla fesatlıklar icra edebilmektedirler.

1.2.2. Razi Etmek ve Rıza İmal Etmek Ya da Algı Organizasyonu ile Meşruiyetin Tesisi

Peşinen belirtmekte fayda var: Razi etmek ve rıza imal etmek; muhatapların pasif konuma itildiği, irade beyanına imkân tanınmadığı, insanların rutin olana ve alışkanlıklara göre davrandığı, gayri ihtiyari ve bilinçsiz davranışların sergilendiği durumlar için geçerlidir. Her iki durum, genellikle, öğrenme kuramlarının ilgi alanı içinde yer almaktadır. Günümüzde, bu konuya ilişkin çalışmalara, algı organizasyonu başlığı altında, yaygın olarak yer verilmektedir ve esasen hegemonya kavramı ile tabir edilen ilişki biçimlerini gözlemlemek, bu alandaki analizler sayesinde mümkün görünmektedir.

DENEYİM VE İMAJ: Biz öncelikle bir tespit ile yola çıkmak zorundayız. İşyerinde ve domestik alemde genellikle deneyimlerle ilişkiler yürütüldüğü için rıza gösterme ve razi olma durumları hem daha sıklıkla tebarüz etmektedir hem de birer “case” olarak onları gözlem konusu yapmak daha kolaydır. Ancak sokakta, deneyimlerden ziyade imajlar söz konusu olduğu için, razi etme ve rıza imal etmeye yönelik algı organizasyonları çok daha yoğun işletilmekte ve bu alemdeki “case”lerin latent karakterine vakıf olmak, bilimsel çalışmalar açısından daha güç görünmektedir. Dolayısıyla hegemonya, bilhassa kendisini sokak aleminde daha kusursuz biçimde gizleme imkânı bulmaktadır. Çünkü; test etme imkânı çok düşük olduğu için, sokak âleminde, imaj ile gerçek olmayan görüntüler ve kimlikler var etme imkânı çok daha fazla mümkündür. Sokak âleminde, sanal meşruiyetlerin denetimsizce ve fütursuzca tesis edilmesi, onun görünmez bir kaynak eliyle beslenmesi imkanını otoriter odaklara ziyadesiye sunmaktadır

ALGI: Algı, dış dünyadaki herhangi bir faktörün duyu organlarınca fark edilmesi, veri olarak alınması ve enformasyon girdisi haline getirilmesidir. Bu tanıma göre algı fonksiyonel bir süreçtir. Yani algılayan kişi, ihtiyaçlarına, deneyimlerine, ilgi ve dikkatine göre seçtiklerini, istediklerini algılamaktadır. Dolayısıyla algı bilinçli bir tercihtir. Kuşkusuz ki öyledir ama algı aynı zamanda yapısaldır. Gestalt psikologlarının iddia ettiği gibi, uygun zeminler içine yerleştirilen figürler aracılığı ile kişiler seçici algılamaya maruz bırakılabilir. Demek ki algılama hem yapısal hem de fonksiyonel özellikler arz eden organizasyonel bir süreçtir. Seçici algılamaya maruz kalsak bile bu işlem bizim seçicilik kapasitemize göre işlemektedir. Biz, bilinçli bir biçimde organize ederek algılarız. Sözgelimi açlıktan ölmek üzere iken kusursuz bir sanat eserinin değerini ölçmeye yeterince muktedir olamayız. Bakıyor olsa bile görmesi gereken herşeyi kimse göremez. Ama aynı zamanda da seçici kapasitemiz, dış bir

kaynak tarafından organize edilebilir. Algılamamız istenen bize algılatırılabilir. Yani, **bizim dışımızdaki bir kaynak tarafından bilinçli bir biçimde organize edilerek, bize, algılanması istenen, algılatırılabilir.**

Çelişik gibi görünen algının bu tarzda organizasyonel olması, bütünselliğinden kaynaklanmaktadır. Zira algı sadece beş duyunun fonksiyonu değildir. Deneyimler, çevresel koşullar, sosyo-kültürel kodlar, gayri ihtiyari oluşmuş kayıtlar, bilinçli tercihler, zihinsel işlemler, algının informatianal girdi olması gibi, algısal parçaların tümünün bir bütün halinde algılanması mecburiyetinden dolayı algı organizasyonel bir süreçtir. Kişiler irade beyanında bulunarak kendi kendilerinin algılarını organize etmektedirler. Ancak herkes, her istediği gibi kendi algısını organize etmiş olsaydı, cemiyetin kurulması imkânı ortaya çıkmazdı. Bu nedenle bireylerin algıları, aynı zamanda, nesnel bir kaynak tarafından organize edilmek zorundadır. Algının en başta *informational* bir girdi olması, bireylere keyfi anlamlandırma fırsatı tanımaz. Toplumsal unsurların anlamlandırma girişimlerini çerçeveleyen dil, oluşturduğu ortak anlam alanı içindeki standartlarına toplumsal olan herşeyi tabi kılmaktadır. Başka pek çok toplumsal standart; istikrarın, güvenliğin, sürekliliğin, düzen ve huzurun tesis edilmesine yönelik olarak, her zaman hazır ve nazırdır. Bu toplumsal standartların her biri; gerektiğinde zorla razı ederek ya da rıza imal ederek, bireyi toplumsal standartlara gayri ihtiyari tabi kılmaktadır. Ayrıca toplumsal genleri kuşaktan kuşağa taşıyan genetik miras ile bu standartlar az veya çok değiştirilerek yeni nesillere benimsetilmekte ve böylece kendini oluşturan tüm unsurların ötesinde yaptırım alanına sahip bir otorite olarak cemiyet, yeni kişiler nezdinde kendi meşruiyetini temin ve tesis etmektedir. Bu standartlar; toplumsal içgüdülerden, toplumsal değerlere, gelenek - göreneklere, örf adetlere, kültürel kodlara, toplumsal şemalara-şablonlara, önyargılara-kalıp yargılara kadar oldukça geniş bir yelpaze halinde varlığını sürdürmektedir. Toplumsal standartların bireysel davranışlar üzerindeki izleri rutin hale gelmiş ve alışkanlığa dönüşmüş davranışlarda kendini göstermektedir. Ancak birey kuşkusuz ki diğer canlı varlıklar gibi sadece kendisinin kodlanmış olduğu davranışlar ortaya koyan bir canlı değildir. Pek çok bireysel davranış, daha önce de analiz edildiği gibi, zihinsel bir işlem sürecinin ürünüdür. Bunların tamamı irade beyanına dayalı değil, bazıları gayri ihtiyari davranışlardır.

2. Gayri İhtiyari Temin ve Tesis Edilen Meşruiyet Matrisi

	RAZI ETMEK		RIZA İMAL ETMEK	
	Duygusal	Araçsal	Duygusal	Araçsal
<i>Domestik Alem</i>	“Suçlu olsa bile kendi çocuğunuzu korumak için	“Babam, ‘şunlarla konuşma’ diyorsa bir bildiği vardır.	“İyi ki evdeyim, şu köpek, sokakta iken ya beni	“Aşağı balkonda kahvaltı eden insanların üzerine

	mağdur tarafı razı etmeye çalışırız”	Beni korumak için konuşmamaya razı ediyor”	kovalıyor olsaydı”	balkondan kilim silkmek ne ayıp”
<i>Sokak Alemi</i>	“Akrabanızın lokantasında pişen sütlacın pirinçleri çığ olsa bile iştahla yer ve açısına iltifat edersiniz”	“Taksi şoförünün dikkati dağılmasın diye, onun dinlediği berbat şarkılara iltifat ediyorsunuz”	“Mahallemizin, köyümüzün, ülkemizin mağdur ve mazlumlarına daha çok üzülürüm”	“İyi giyimli zengin görünümlü yaşlı kadına iyi niyet tesis etmek için daha özenli davranmak”
<i>İşyeri Alemi</i>	“Patronumuzun hoşuna gitsin diye şımarık ve sevimsiz çocuğuna iltifatlar yağdırmak”	“Saçlarının dökülmesini takıntı yapan tez hocanıza, yakışıklı ve genç olduğunu söyleme”	“Her söylenene boyun eğen, itaatkar işgörenin başarılı olacağına dair inanç”	“Dindar görünerek, işyerinde güvenilir ve ahlaklı bir yönetici olduğuna dair izlenim bırakma”

Evde, baba ya da annemizin otoritesine, rıza göstermesek de razı olduğumuz kimi durumlar vardır. Bizden beklentilerinin haklı, meşru ve doğru olmadığını bildiğimiz halde, onları kırıp üzmemek için onların istediği gibi davranırız. **İşyerinde ustabaşı, amir ya da patronun iş konusunda otorite olmadığını bildiğimiz halde, onun beceriksizliklerini - cehaletini yüzüne vuramadığımız, yanlış olduğunu bildiğimiz halde onun istediği gibi davrandığımız vakidir.** Özellikle sokakta, en başta resmi otorite olmak üzere, pek çok otorite kaynağına rıza göstermediğimiz halde, onun yaptırımlarına boyun eğeriz. En başta normlar - yazılı yazısız kurallar olmak üzere, sosyal kontrol mekanizmaları dediğimiz çeşitli soyut otorite kaynakları da, rıza gösterip göstermemizi dikkate almaksızın, pek çok davranış ortaya kaymaya bizi razı etmektedir.

İrademize bağlı olmayan davranışlara; kırıcı olmamak, hoşgörü ve anlayış göstermek, sevgiden ve himayeden mahrum kalmamak, çok yakınımızdaki insanların mağduriyetine neden olmamak, dışlanmamak, prestij veya itibar kaybetmemek için razı oluyor isek; domestik, sokak ve işyeri aleminde duygusal bağlılıklarımızın neden olduğu razı etme işlemleri ile karşı karşıya gelmişiz demektir. İradi olmayan davranışa; zarar görmemek, çıkarlarımızı zedelememek, bir yaptırıma maruz kalmamak, kariyer veya statümüze hanel getirmemek, ödülün mahrum olmamak ya da cezaya çarptırılmamak veyahut da korktuğumuz, sindiğimiz için razı oluyorsak, bu durumda da araçsal bağlılıklarımızın devrede olduğu bir razı etme işlemine muhatap olmuşuzdur. **Her iki durumda da gönüllü razı olmadığımız için doğal olarak meşruiyet krizinden söz etmemiz gerekir ama razı etme işlemlerine karşı çıkacak bir eylem ortaya koymadığımız sürece, meşruiyet, bir kriz olarak kendini belli etmiş değildir.** Dolayısıyla, bu tarz gönülsüz razı olmaları yaşamımızın bir parçası olarak yorumlarız ve razı etme işleminde bulunan otoriteye karşı direniş içinde olmayız. **Onu haklı ve meşru saymasak, onun otorite olmadığını biliyor olsak bile,**

işlemdede bulunma hakkı tanıdığımız için, otorite kaynağına itaat ederiz. Evde otorite kaynağı örtülü bir uyuşmanın sonucudur. Anne ve babaya sevgi, saygı ve hürmet göstermemiz konusunda aramızda bir uyuşma vardır. İşyerinde, yazılı veya yazısız bir akitle uyuşma sağlanmış olduğu için, amirlerimizi, otorite kaynağı olarak kabul ederiz. Sokakta; belirli bir işlemleri yürüten otorite kaynağı, otorite olma hakkına ya mevzuatla formel olarak sahip olmuştur ya da statü veya ona hamledilen rol, ona bu hakkı tanımaktadır. Örneğin, ona bu hak tanınmış olduğu için polis "dur" emrine uyarız. Yanlış tedavi uygulamış olsa bile, doktorun meşruiyeti sona ermez. Arabasına bindiğimiz taksici şoförü, işini çok iyi beceremese de, elinden sürücü belgesini alıp, onun sürücü otoritesini yok sayamayız. Kısacası, bu bağlamdaki **razi etme işlemlerine muhatap olmamız, itiraz etmediğimiz, direnç göstermediğimiz sürece meşruiyet sorunu olarak tanımlanmayı gerektirmemektedir.**

Duygusal ve araçsal bağılıkların neden olduğu iradeye bağılı olmayan, diğer bazı davranış biçimleri, rıza imal etme işlemlerinin eseridir. Bir işte çalışmıyor olsa bile örneğin harçlık babadan beklenir. Hiçbir özelliği ve bağlayıcılığı olmamasına rağmen amir, ustabaşı ve patronun hep emretmesi beklenir. Örneğin, çalıştığımız fabrikanın patronu, arabamızın patlayan lastiğini gelip değiştirmeye kalksa buna inanamayız. Bu tür kabullenilmişliklerin en yoğun yaşandığı alan sokaktır. Örneğin dökük kıyafetli birisine kıyasla, üniformalı birisinin emrini yerine getirmeye çok daha fazla hazır oluruz. İyi ve şık giyimli biri bize, eski püskü giyimlilerden daha fazla güven telkin eder v.s.

Kısacası, **aksini fark edinceye kadar, ilişki ağımız içinde, bizim için rıza imal eden otorite kaynakları ile ilgili aramızda hiçbir meşruiyet sorunu söz konusu değildir.** Zira kişilerin algı alanlarının organizasyonu aracılığı ile rıza imal edilmektedir. Bu durumda kişi, belirli bir zihinsel işlemde sonra **bizatihi rıza gösteriyor hissi ile imal edilen rızaya, gönüllü razi olmaktadır.** Rıza imal eden soyut ve somut otorite kaynakları, çevresel koşulları inşa etmekte, olası davranışları önceden programlamakta, kişilerin bir özne gibi kendilerini kurmalarına imkân tanımakta, onların herhangi bir zorlama ve baskı duygusuna kendilerini kaptırmadan razi olmalarını sağlamaktadır. Aksi takdirde yani, birey; herhangi bir baskı veya zorlamaya maruz kaldığını hissettiği anda, rıza imal eden otorite kaynakları ile arasında çok ciddi meşruiyet krizleri baş göstermektedir. En fazla itibar edilen otorite kaynaklarına ilişkin hayal kırıklıkları yarattığı için, bu tarz meşruiyet krizleri, son derece yıkıcı sonuçlara neden olmaktadır. Ama birey, rızasının imal edilmiş olduğu ortamda, herhangi bir baskı veya zorlamaya maruz kalmadığı sürece, rızasının imal edilmekte olduğunu fark etmemekte ve kendisi rıza gösteriyormuş gibi otoritenin

beklediği davranışları ortaya koymaktadır.

Bu nasıl mümkün olmaktadır? Birey özne gibi nasıl kurulabilmektedir? Sosyalleşme süreci ile birlikte başlayan ve bireyin yaşamı boyunca devam eden bu süreç, yani bireyin algısı organize edilerek rıza gösteriyormuş gibi onun zihninde bu kadar kalıcı bir biçimde rıza nasıl imal edilmektedir? Daha da önemlisi taş, toprak, hava, su gibi doğal gerçekliklerin de içinde bulunduğu çevresel koşullar nasıl inşa edilerek bireylerin algıları organize edilmektedir? Ya da bu mümkün müdür?

Mümkündür; algının informational girdi olması, otorite kaynaklarına bu imkânı sunmaktadır. Algının informational girdi olması; taş, toprak, hava, su gibi doğal gerçekliklerin bile, belirli bir kavram aracılığı ile algılanabildiğine, kavranabildiğine işaret etmektedir. Sözelimi Hindistan cevizini ilk defa gören birisine “*bu ne*” dediğinizde “*kavun gibi bir şey*” cevabını alabilirsiniz. Kesip, kırma ya da tadına bakma gibi bir deneyim edinemediği sürece, “*Hindistan cevizi*” muhtemeldir ki, hiç ilgisi olmadığı halde “*kavun*” simgesi ile bir gerçeklik olarak kişinin zihninde yer edecektir.

Doğal gerçeklikler hepimizin zihninde simgesel bir düzenek halinde kurulmaktadır. Örneğin, o an yağmıyorsa bile, hava bulutlu ise yağmurun yağacağını tahmin edebiliriz. Ateşe dokunmadan önce, yani ateşin yaktığını bildiğimiz için, elimizle ateşe dokunduğumuzda elimizin yanacağını ve bundan zarar göreceğimizi önceden algılayabiliriz. Zeki, akıllı, mantıklı ve bilinçli birer canlı varlık olarak çevremizdeki bize yararlı ve zararlı, bizim için iyi ve kötü, doğru ve yanlış olan davranış, görünüş veya varlıkları (özne, nesne, canlı, simge, kavram v.b.) önceden biliriz ve ona göre davranırız. Diğer canlı varlıkların tümünden farklı olarak faydalı-zararlı, iyi-kötü, doğru yanlış olanın ne olduğunu (reşit olduğumuz için) ve bu ikisini birbirinden ayırt etmemiz gerektiğini (mümeyyiz) bilmekle yetinmeyiz. Faydalı olanın faydasını sürekli kılar, zararlarını ortadan kaldırabiliriz. İyi ve doğru olanın hep öyle olmasını, kötü ve yanlış olanın hiç olmamasını sağlayabiliriz. Bütün bunları, zekâ yeteneğimizin işlevi olan algılama ile başlattığımız zihinsel işlemlerimize borçluyuz. Kuşkusuz ki bugün sahip olduğumuz bilgi birikimini, teknolojik alet (outils-tools) ile edevatı (equipman), medeniyeti, kültürü, refahı ve herşeyi bu sayede gerçekleştirdik. Doğal gerçeklikleri simgesel olarak zihnimizde yeni birer gerçeklik olarak inşa edebiliyoruz ve ontolojik gerçekliklerden farklı olan bunlara biz, epistemolojik gerçeklikler adını veriyoruz. Dolayısıyla katı madde taş - toprak, sıvı madde su-civa gibi, yumurtadan çıkan - doğumla varolan canlılar gibi pek çok kategoriler aracılığı ile doğal gerçeklikler, zihnimizde epistemolojik gerçeklikler olarak yeniden kurgulanmaktadır. Sosyal ilişkiler ise tümüyle epistemolojik gerçekliklerdir. Cemiyet,

camia, cemaat ya da grup, kalabalık, kitle, kurum ve hatta Atom Enerjisi Kurumu, Karayolları Genel Müdürlüğü, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Osmanlı İmparatorluğu, Feodalite - Burjuvazi gibi varlıklar birer epistemolojik gerçekliktir. Biz onlara bu isimleri takıncaya kadar, dış dünyada böyle bir gerçeklik var olmuş değildir. Daha doğrusu, gözlerimizle gördüğümüz bu sosyal oluşumlara, yakıştırdığımız bu isimlerin yerine, başka bir etiket de yapıştırabilir ve onu o etiketle gerçeklik haline de dönüştürebilirdik. Belirli birtakım ilişkiler, etkileşimler ve iletişimler aracılığı ile teşekkül eden sosyal oluşumlar, biz onları birer gerçek olarak tanımladıktan sonra varolmakta ve biz istediğimiz sürece varlıklarını sürdürmektedirler. İlişkilere ve ilişki ağlarına yakıştırdığımız isimler, tanımlamalar, betimlemeler ise tümüyle, bizlerin keyfi olarak uygun gördüğü simgesel düzeneklerdir ve onların anlam alanları bizler tarafından takdir edilmektedir.

İşte tam da bu nedenden dolayıdır ki, önceden adlandırılan, tanımlanan, betimlenen ortamda bulunan bireyin algısı, gayri ihtiyari olarak organize edilmiş olmaktadır. Çünkü kişi, çevresindeki tüm gerçeklikleri, kendisine öğretilen dil ile algılamaktadır. Çevresindeki gerçekliklerin, dil aracılığı ile yeniden var edilmiş gerçeklikler olduğuna dair kuşku duymadığı, kendisine belletilen gerçekliklerden farklı bir gerçeklik olduğunu algılamadığı sürece, kişiler, çevrelerinde imal edilmiş rızaya, razı olmaktadır. Yani gönüllü olarak rıza göstermektedir ve kuşkusuz ki meşruiyet sorunu ile karşılaşmamaktadır; taa ki bizzat yaşadığı belirli bir deneyim sonucunda ve kimi zaman da travmatik boyutta bir tutum değişikliği yaşamadığı veya hayal kırıklığına saplanmadığı sürece.

Bu yüzden, yani herkesin deneyimleme, test etme ve gerçekliğini bizzat sınama imkânı bulamadığı için pek çok otorite kaynağı soyutlanmakta ve pek çok ilişki biçimi soyut ve uzlaşmaya dayalı kavramlarla tanımlanmaktadır. Biraz daha ayrıntı içeren bu konu, yani somut otorite kaynakları yaptırım gücünü kaybettiğinde, soyut yaptırım kaynaklarının devreye sokularak meşruiyetin temin edilmesi ve kalıcı olarak tesis edilmesini, izleyen satırlarda görmeye çalışalım. Bu konudaki açıklamalarımız yeterince başarılı olursa; günümüzde, devlet nezdinde sokağın, sokak nezdinde devletin meşruiyetine ilişkin kuşklar yaratmakta son derece maharetli olduğuna tanık olduğumuz, derin devlet oluşumlarının da bu maharetini anlamaya, daha fazla yaklaşmış olacağız.

1.3. Meşruiyetin Temini, Tesisi ve Tehdidi

Akademik olarak cevabını bulmak zorunda olduğumuz ikinci soru şudur: Rıza ve meşruiyet bir tür tesisat mıdır? Otorite ve otoriter ilişki ağları nasıl tesis edilmektedir veya nasıl oluşmaktadır ya da daha da önemlisi ilk defa nasıl ortaya çıkmıştır. Psikoloji, sosyal-psikoloji,

sosyoloji ve siyaset biliminin verilerinin yanı sıra bu kez, sosyal antropolojinin de verilerinden bir miktar yararlanmamız gerekiyor.

Razı etmek hemen hemen her zaman, fiili şiddet aygıtları kullanılarak; zor ve baskı ile korku güdüsünü harekete geçirerek ve sindirerek TEMİN edilmektedir. Rıza imal etmek sembolik şiddet aygıtları kullanılarak, gayri ihtiyari olarak ve rutin, refleks ve alışkanlık haline getirilerek TESİS edilmektedir. Aynı zamanda, razı etme başarısına göre meşruiyet de TEMİN edilmektedir. Rıza imal etme başarısına göre de meşruiyet tesis edilmektedir. Meşruiyetin hem temin edildiği hem de tesis edildiği, her iki durum, meşruiyetin en fazla TEHDİT altında bulunduğu durumlardır. Bu tesbiti analiz etmeye çalışalım.

Gündelik hayatımızda otoritenin nasıl belirdiğini, lafı dinlenen-laf dinleyen, buyuran - buyurulan ilişkilerinin nasıl ortaya çıktığını aşağı yukarı görebiliyoruz. Her birimiz en iddialı olan yanımız, becerimiz, yeteneğimiz ile lafı dinlenen ve buyuran haline gelebiliyoruz. Kuşkusuz ki otorite, her zaman karşılıklı ilişkilerimizle tebarüz eden deneyimlerimizden ibaret değildir. Örneğin dünyaya geldiğimizde anne ve babamızı otorite kaynağı olarak hazır ve nazır buluruz. En azından ergenlik dönemine kadar bu otorite ile aramızda meşruiyet krizi baş göstermez. Okulda öğretmenler, işyerinde amirler ve sokakta kaynağı belirsiz bir yığın buyurgan yaptırım aygıtı, bizi her zaman bekliyor olur. Kısacası kimi zaman otoriteyi bizzat deneyimlerimiz aracılığı ile tespit ve temin ederiz. Ama çoğu zaman soyut ve somut otorite kaynaklarının tesis etmiş olduğu meşruiyet zemini üzerinde yaşamımızı sürdürürüz. Demek ki meşruiyet, kimi zaman bizzat karşılıklı tespit ve temin edilirken kimi zaman da onu tesis edilmiş haliyle buluruz.

Her iki durumun da daha yerleşik, kurumsal ve makro boyutlarıyla tebarüz ettiği alanlar; (buradaki kullanımıyla sınırlı) riyaset, krallık ve devlet dediğimiz yönetsel otoriteler ile onların işlemlerine muhatap olan, yönetime konu öznelere de içinde yer aldığı yönetsel alanı tanımlayan sokak'tır. Bu da insanlık tarihi içinde bizi, bir miktar sörf yapmaya zorlamaktadır.

1.3.1. Riyaset ve Meşruiyet

İlkel toplumlardaki kabile reisinin, riyasetini takdir eden dört adet ölçüt bulunmaktadır. Bunlar; (1) arbuluculuk, (2) cömertlik, (3) hitabet ve (4) çok eşlilik. Belki birkaç tane daha ilave edilebilirdi ama bu dört kriter genellenebilir özelliktedir. İlkel toplumun yönetsel mekanizması olan riyaseti karakterize eden bu kavramlar, genele teşmil edildiğinde, arbulucuk adalete, cömertlik ekonomiye, hitabet siyasete ve çok eşlilik sosyo-kültürel alana tekabül etmektedir.

Riyasetin parametreleri

ADALET	EKONOMİ	SİYASET	SOSYAL
Arabulucu	Cömert	Hatip	Çok eşli
Hakem-Hâkim	Verici- Korumucu	Lafını dinletebilme	Ayrıcalık ve ödül
Hakka riayet	Beslenme-barınma	Kargaşayı önlemek	Nesli seçkinleştirme
Vicdan-Aylak-Adalet	Muhtaç olana yardım	Huzur ve düzeni tesis	Soya-kana-akrabaya dayalı aşiretleşme
Haklının güvencesi	Üretimi adil dağıtan	Güvenilir bilgi kaynağı	Özgüven

Kabile reisinin arabuluculuk işlevi, kabile içinde adaleti tesise yöneliktir. Reis, hakka riayet etme ve vicdanlı, ahlaklı, adil, tarafsız davranmada diğer kabile üyelerinden daha fazla öne çıkmakta ve adaleti tesis etmede en fazla liyakatli bulunduğu için bu işlev ona emanet edilmektedir. Dolayısıyla reis bu özelliği ile kabiledede yargısal işlevlerden sorumlu tutulmaktadır. Haklının hakkının zarar görmesini önleyen bir güvenlik mekanizması işini ifa etmektedir. İkinci kriter cömertlik, ekonomi ile ilgilidir. **Reis, çok iyi avlanacak ve kabilenin beslenme, barınma, korunma ihtiyaçlarını karşılamada en ağır yükü taşıyacak ama bu yeteneğini, kişisel çıkarlarını korumak için kullanmayacaktır.** “Ağalık almakla değil vermekle olur” deyişinde olduğu gibi, kabiledede muhtaç insanları koruma altına almakta, ekonomik üretimlerin kaba kuvvete göre değil, ihtiyaçlara göre dağıtılmasına bizzat aracılık etmektedir. Nitekim potlaç geleneğinde ya da bayram günlerinde muhtaç olanlarla yiyeceğini herkesin paylaşmasının kalıcı hale getirilmesinin kökeninde de reisten beklenen cömertlik yükümlülüğünün izlerini bulmak mümkündür. Dolayısıyla reis, ekonomik faaliyetlerin hakka ve adalete uygun olarak yürütülmesini güvenceye alarak, kabile içi çıkar çatışmalarının önlenmesi için de çeşitli yükümlülükler ifa etmektedir. Üçüncü ölçüt olan hitabet siyasetle ilgilidir. Politika bilindiği gibi, kente ilişkin sözler demektir. **Reis de, kabile üyelerine lafını dinletme becerisi gösterebilmelidir. Reis, lafını dinletecek kadar hatip olma yeteneğine sahip olmakla mesuldür.** İktidar alanının sınırlarını belirlemek amacıyla kullanılmakla birlikte reis, gerektiğinde kendi topluluğunu sevk ve idare etmek, kabiledede huzur, güvenlik ve düzeni sağlamak, saygınlığını takviye etmek, en önemlisi de güvenilir, etkin bilgi kaynağı olarak kendini takdim etmek amaçlarıyla hitabet yeteneğini harekete geçirmek zorundadır. En ilginç riyaset ölçütlerinden dördüncüsü çok eşlilik. İlk bakışta çok eşlilik, bu denli ağır sorumluluklar yüklenen reise bahsedilen ayrıcalık, ödül gibi düşünülebilir. Ama aslında çok eşlilik, kabilenin sosyo-kültürel alanı içinde başka birtakım anlamlar da taşımaktadır. **Bir kere, kabilenin en seçkin kişisine, ünsiyetin arındırılarak sürdürülmesinde daha fazla ayrıcalık tanınmaktadır. Bir bakıma müstakbel nesillere daha fazla nitelikli ve seçkin**

olma fırsatı tanınmaktadır. Ayrıca riyasetin devamı tehlikeye atılmamaktadır. Reisin eşi ve oğlu ya da kızı olmak da bir ayrıcalıktır. Soya, kana, akrabalığa dayalı topluluklar oluşturma açısından da çok eşlilik, peşinen alınan bir önlem olarak yorumlanabilir. Nasıl anlaşılırsa anlaşılınsın, riyaset açısından çok eşliliğin, görünenin dışında belli ki başka birtakım nedenleri de bulunmaktadır.

Özetle, riyasetin ölçütleri apaçık belirlenerek, bu kriterlere göre bir reis belirlenmekte ve riyaset otoritesi ona teslim edilmektedir. Bu teslimet, reis ile kabile üyeleri arasında meşruiyeti temin etmektedir. Bu nitelikleri taşımadığı ortaya çıkan veya yükümlülükleri ifa edemediği açıkça görülen reis, meşruiyet çıkmazı ile karşı karşıya kalmaktadır. Demek ki, riyaset otoritesi her zaman belirli düzeyde tehdit altında tutulmaktadır. Hamledilen otoriteye yönelik bu tehdit, aynı zamanda, meşruiyete de yöneliktir. Söz konusu niteliklerden biri veya birkaçına reisin sahip olmadığına dair şaya ortaya atıldığında, kabile üyelerinin bizzat deneyimleme imkanları bulunduğu için, kuşkusuz ki reis, riyasetin meşruiyetine yönelik bu tehdidi herkesin önünde bertaraf edebilmektedir. Ama eğer imaj inşa etmişse, gerçekte nitelikleri haiz bir reis değilse, foyası ortaya dökülecektir. Aynı zamanda da onun riyaset kriterlerini taşımaya muktedir olmadığına veya zaman içinde kaybettiğine dair kuşkular da zuhur edebilir. Dahası, günümüzdeki bazı derin devlet oluşumlarının yaptığı gibi, bazıları riyaset adına yanlışlar yapabilir ya da “*kulağa kar suyu kaçıtırır gibi*”, reisin riyaseti hakkında kuşkular yaratacak söylentiler kasten kabile üyelerine fısıldanabilir.

Her ne olursa olsun, kriterlerin reisi sürekli teste ve denetime tabi tutmak için üretilip, sürekli kullanıldığı kesin. Meşruiyet tam da böylesine denetim mekanizması üzerinde inşa edilmektedir. **Meşruiyet böyle durumlarda, karşılıklı onay ve işbirliği ile anlaşma ve uzlaşma sonucu temin edilmektedir.** Fikir ayrılıkları elbette tümüyle bertaraf edilmeyecektir. Reisin de eleştirildiği, benimsenmediği durumlar söz konusu olacaktır. Her kabile üyesi, nitelik ve maharetleriyle ilgili olarak reisi aynı düzeyde takdir etmeyecektir. Yani, meşruiyetin temin edilmesiyle, reisin riyasetinin mutlaklığına ilişkin, topyekûn bir yönlendirilmişlik söz konusu değildir. Meşruiyetin bu tarz temini, yani sürekli tehdit altında bulundurulması temin edilmesi, kabilenin birlik ve bütünlüğü için aynı zamanda bir risktir. Çok seslilik, çoğu zaman kargaşa ve anarşiyi de beraberinde kaçınılmaz olarak getirmektedir. Üstelik fikir ayrılıklarını tolere etmek de reis için her zaman mümkün olmayabilir. Çünkü belirli konularda oluşturulan uyuşma ve uzlaşmalar, grup üyelerinin her zaman, aynı hevesle aynı hedefe yöneldiği veya yöneltilebildiği anlamına gelmemektedir. İhtilaflar, yol yordam uyuşmazlıkları, her zaman var olacaktır. Reis, riyasetinin ona sağladığı otorite ile kabile üyeleri arasında ortak paydalar

oluşturmada mutlak başarılar elde etmeye muktedir olmayabilir. Böyle durumlarda, ortak paydaların oluşturularak meşruiyetin tesis edilmesi zorunluluk haline gelebilir. Nitekim mitolojik metinlerin, totem ve tabuların bu işlevi yerine getiren soyut otorite kaynakları olarak devreye sokulduğunu bugün anlayabiliyoruz.

Kabilenin birlik ve bütünlüğünü, düzenini inşa etmek ve güvence altında tutmak amacıyla üretilmiş, her kabilenin kendine özgü bir miti ve totemi bulunmaktadır. Tabular üretilerek disiplin tesis edilmiştir. Aynı zamanda da kuşkusuz ki meşruiyet tesis edilmiştir. Bu tarz meşruiyet kaynaklarını her gelen reis hazır bulduğu gibi, giden reisten sonra da bu kaynaklar etkisini sürdürmüştür ve bu şekilde tesis edilmiş olan meşruiyet kuşaklar boyu korunmuştur. Bu arada, mitolojik metinlerin ne işe yaradığı totem ve tabunun ne olduğuna dair kısa bir açıklama sunmamız gerekiyor, zira bu tarz klasikleşmiş soyut otorite kaynakları, nüfuz edici etkisini bütün zamanlarda korumuştur ve diğer soyut otorite kaynaklarının hemen hemen tamamında onların izlerini gözlemlemek mümkündür.

Mitolojik metinler öncelikle (1)gündelik hayat pratiklerini rahat ve kolay bir biçimde ifa etmeye yönelik olarak hayati derecede önemli teknikler; çeşitli aygıtlar, araç, gereç ve aletler icat etmektedir. İkinci olarak (2) bazı mitolojik metinler teşhis ve tedavi amaçlı tıp bilgileri içermektedir. Doğada hangi hastalığın hangi bitki ile tedavi edileceğine dair çok kıymetli bilgiler verilmektedir ve büyü ya da tütsü gibi etiketlerle takdis edilen şaman'lar, kabile içinde oldukça mümtaz bir konum işgal etmektedirler. Üçüncü olarak (3) mitolojik metinler öteden beri hem bir düzenleme aygıtıdır hem de kabilenin yasama, yargılama ve cezalandırma organıdır. Dördüncüsü (4) mitolojik metinler toplumsallaşma aracı ve toplumsal meşruiyet kaynağıdır. Davranış kalıpları sunan, ahlaki kaideleri vaaz eden, kabilenin değer, zihniyet ve ideolojisini kurgulayan, toplumsal bütünlüğü oluşturup güvence altına alan bu metinlerdir. Beşinci olarak (5) mitolojik metinler bireysel düzeyde motivasyon kaynağı, psikolojik tatmin aracı ve hatta psikoterapi aygıtları olarak işlevler üstlenmişlerdir. En önemlisi ise mitolojik metinler, “dua” adı altındaki bazı psikolojik telkinlerle hasta kişilerin metabolizmalarının direnme gücünü harekete geçirerek, kendi kendini tedavi etmesinin en önemli araçları olarak her zaman kullanılmışlardır ki, bugün bile biz, mevcut tıp bilgimizle, bu tıbbi operasyonu – vücudun direncini arttırıcı ve kendi kendini tedavi etmesini sağlayan harekete geçirici çoğu kimyasal kimi ilaçlar icat etmiş olmamıza rağmen- yeni yeni denemeye başladık.

Totem ve tabu: Bazı nesnelere kullanılmamasını, bazı davranışların sergilenmesini, bazı eşyalara dokunulmasını, bazı sözlerin sarf edilmesini yasaklayan tabu kavramı; Polonez dilindeki, “ta=işaretlemek ve “pu=olağanüstü” anlamlarına gelmektedir. İnsanlık tarihinin en

eski yazılmamış yasaklarını anlatmak amacıyla kullanılmıştır. Göstergesel bir anlamı bulunduğu ve ilgili olduğu nesneden tecrit edilerek anlamlandırıldığı için tabu öncelikle, kültür ve dil kaynaklıdır. Mitolojik kahramanları, av hayvanlarını, insanları, canlıları, bulaşıcı hastalıkları adlandırmak için kullanılmaktadır. Bu inanc mensuplarına göre, aynı totemden türemiş oldukları için o hayvan ya da bitki onlar için kutsaldır. Totemcilik en ilkel din olarak tanımlanmaktadır. Totem, belirli bir kabile ya da klan üyelerinin ilk atası olduğu için kutsal sayılan bir hayvan, bitki veya eşyaya verilen isimdir. Totemler sadece hayvan veya bitki değil, yağmur, su gibi bir doğa olayı veya doğal afet de olabilmektedir. Bütün totemlerin ortak niteliği, doğaüstü güçlerinin bulunması ve bu anlam aracılığı ile onlara çok büyük bir kutsallık atfedilmesidir. Bu yüzden de klan veya kabilelerde topluluk bilincinin kaynağı totemdir ve totem dini ayinlerin icra edilmesine de gerekçe teşkil etmektedir.

Günümüzde bile varlığını sürdüren tabular hem kutsal hem de korkunç, tehlikeli, yasak, kirli anlamına gelmektedir. Bu nedenle tabunun kaynağı ve kutsanmasının belirli bir nedeni yoktur Zaman içinde yerleşmekte; gelenek, adet, kural haline gelmekte ve ataerkil otoritenin menşesini oluşturmaktadır. Totem; koruyucu ruh, iyilik kaynağı, kâhin, başkalarını ürküten ama kendi evlatlarını kollayan bir güçtür. Toteme bağlılık tevarüs ederek kuşaklar boyu korunmaktadır. Demek ki totem ve tabu geçmişteki klan üyelerinin itaat ve itaatsizliklerinin kökenini anlamamızı mümkün kıldığı gibi, bugünkü insanların itaatkâr veya isyankâr, ahlaklı veya ahlaksız oluşunu anlamamız açısından da yol gösterici bir özellik taşımaktadır. Totem kabileler veya klanlar için kan veya soyun değil, simgesel bir etiketlemenin göstergesidir. Hem kabile üyelerini birbirine bağlamakta, kaynaştırmakta hem de belirli bir kabilenin başka kabilelerle farkını açığa vurmaktadır. Totem kendi başına kutsal değildir. Onu kutsayan, hayalgücü ile ona yüklenen simgesel anlamdır. Anlam ile nesneyi, yani; toteme yüklenen değerler manzumesi ile o değerleri cisimleştirdiğine inanılan kabileyi bir araya getirip bütünleştirdiği, somutlaştırdığı için totem kutsal sayılmaktadır. Onun aracılığı ile gerçekleştirilen bu birliktelik, bir araya getirme ve bütünleştirme sayesinde toplumsal varlık ortaya çıkmaktadır. Totemin kutsallığı, onun dolayımı ile var edilen topluluğun kutsallığından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla toplumun kuruluşu simgesel olarak totem aracılığı ile kurgulanıp inşa edilmektedir. Kısacası totem, insanı hayvandan ayıran kültürel ve dilsel bir üretdir, Kabile ve doğa arasında bir denge oluşturmaktadır. Aynı denge, toplum içindeki bazı statülerin, katmanların, kesimlerin kendilerine özgü totemleri aracılığı ile topluluk içinde de kurulmaktadır. Dolayısıyla totemin, kabile içindeki kargaşayı, çatışmayı, ayırışmayı önlemeye; toplumsal unsurlar arasındaki ilişkileri düzenlemeye, dengeyi ve

tesanüdü oluşturmaya yönelik işlevleri bulunmaktadır. İnsan büyük ölçüde kültürel ilkelere, kurallara uygun olarak beslenmektedir. Üretim, tüketim, yönetim, dayanışma, tapınma, savaş, göç ve daha pek çok toplumsal işlev ve mobilizasyonda bu kültürel ilke ve kuralları, dahası bu ilke ve kurallardan birisi olan totemizmi görmek mümkündür.

Kısacası mitolojik metinlerle, soyutlanarak anlamlandırılan ve somut bir isim halinde kabile üyelerine sunulan totem ile kıssalarla öyküleştirilerek benimsetilen tabular, kabileler için, soyut otorite kaynakları olarak işlev görmekte hem kabile üyeleri arasında hem de yönetenlerle yönetilenler arasında işleme ve korunması gereken meşruiyeti tesis etmektedir.

1.3.2. Krallık ve Meşruiyet

Başlıklarda kullanılmış olsa da hiç kuşkusuz ki; riyaset, krallık veya devleti birkaç paragraf ile anlatmak gibi bir sığılık gösterme niyetimizin olmadığı açıktır. Burada, yönetsel mekanizmaları tarihsel seyirleri içinde analiz etme, değerlendirme ya da okuru bu konularda bilgilendirme gibi bir kastımız da yoktur. Anlaşılacağı üzere, biz, otoritenin varoluşu ve muhataplara maledilişi sürecini (otoritenin güce, egemenliğe, hakimiyete, yönetime ve kimi zaman sultaya dönüşmesi) izleyebilmek için, üzerinde çokça çalışılmış, bilindik kavramları kullanıyoruz. İnsanlığın varolduğu günden beri otorite ve yönetimler var olmuştur. Çünkü iki kişiden ibaret bir topluluk söz konusu olduğunda bile, aralarında belirli bir birlikteliğin oluşabilmesi, düzen ve huzurun sağlanabilmesi için muhakkak, kişilerden birisinin bazı konularda otorite olarak tebarüz etmesi kaçınılmazdır.

Bu otorite, iki kişi arasında gerçekleşen ilişkilerle deneyimlenmekte; yönetme, yöneltme veya yönlendirme ile son bulan bir süreç içermektedir. Bu süreç işlerken, taraflar arasında, deneyimleme esnasında oluşması muhtemel bazı meşruiyet sorunlarını bertaraf etmek için, kimi zaman, otorite kaynağı soyutlanmış; denetlenemez, sınanamaz hale getirilerek, gayri ihtiyari bir biçimde, müntesipleri arasında meşruiyet tesis edilmiştir. Riyasetle yönetilen kabilelerde otorite tesis etme mekanizmaları; mitolojik metinler, totem ve tabular iken, krallık adı verilen yönetim kurumları vücut bulduğunda, bu mekanizmalar varlığını sürdürmekle birlikte, bu klasik kaynaklardan nemalanmış başka birtakım soyut otorite kaynakları devreye girmiştir. Bunlardan en önemlisi, bugün sosyal kontrol mekanizmaları adını verdiğimiz; dini ve ahlaki telkinler ve ilkeler, geleneksel ve göreneksel değerler, örf – adet - görgü kuralları, kültürel yaptırımlar ve buna benzer soyut normatif araçlardır. Daha ziyade, yerleşik ya da tarım toplumlarının yönetim kurumu olarak tanık olduğumuz krallıkta, kabilelere göre daha kesif soyut otorite kaynaklarının devreye girmesine; birkaç kabilenin bir araya gelmesi sonucunda, cemaatlerin cemiyete dönüşmesiyle birlikte, kabile içi ilişkilerin yerini kabileler

arası ilişkilerin almış olmasının öncelikle neden olduğu söylenebilir. Kuşkusuz ki; geçim, güvenlik, nüfus artışı, akarsu kenarlarındaki verimli toprakları sahiplenme gibi başka pek çok neden saymak gerekmektedir. Ama en önemli neden; hamasi duyguları ile her birinin kendisini farklı gösteren nitelikleri olduğuna dair inançları çok baskın kabileleri bir araya getirme mecburiyetidir. Onları bir arada tutma, birlikteliği, huzuru ve düzeni oluşturma gerekliliği, kanaatimizce, çok daha fazla soyut otorite kaynağını devreye sokmayı icap ettirmiştir. Bu soyut otorite kaynaklarının devreye sokulması kuşkusuz ki, kendi başına yetersiz kalmış, yönetsel alandan, sokak dediğimiz yönetilenler alanına otoriteyi sirayet ettirme gerekliliği; oldukça keskin toplumsal statüler inşa edilmesine vesile olmuştur. Bu statülerle öncelikle, kapsamlı bir itaat ve biat kültürü yaratılmıştır. **İtaat ve biat kültürünün kurumsallaşmasını, kalıcı hale gelmesini sağlamak için de toplumsal tabakalar var edilmiştir. Bu toplumsal tabakaların kalıcılığı ve sürekliliği, bir yandan fiili işkence aygıtlarıyla güvence altına alınırken, diğer yandan da sembolik işkence aygıtlarıyla, gündelik gösteri haline getirilmiş ve kişilerin bunları kendiliğinden ve gayri ihtiyari bir biçimde içselleştirmesi tesis edilmiştir.** Böylece, yani, itaat ve biat kültürü kodifiye edilerek meşruiyet tesis edilmiştir. Zul ve zelil hale getirmek ve bu muameleyi gelenekselleştirmek suretiyle, sembolik işkence gündelik yaşamın her gün deneyimlenen ilişki biçimi haline getirilmiş, bu yolla meşruiyet tesis edilmiş ve kuşaklar boyu aktarılması garanti altına alınmıştır.

Bu noktada, itaat ve biat kültürü ile fiili işkence ve sembolik işkence kavramlarını çok kısa açıklamamız gerekmektedir.

Otoritenin varlığının özel bir beceriye, maharete bağlı olduğunu söylemiştik. Birbirimizle ilişkilerimiz sonucunda deneyimlediğimiz otorite, her birimiz için aslında birer liyakat ve ehliyet ölçütü anlamına gelmektedir. İlişki kurduğumuz kişinin belirli bir konuda ehliyetli ve liyakatli olduğuna tanık olmuşsak, o konuda ona güç atfederiz, hüküm verme hakkı tanır, bizi yönetmesine, yöneltmesine ve yönlendirmesine rıza gösteririz. Otoritesini benimsediğimiz kişinin bizi davranışa zorlayan işlemlerine gönüllü razı oluruz ve hatta onun bizi razı etme işlemlerine boyun eğimiz. Çünkü ona hamledilen otorite, bizimle onun arasındaki olası meşruiyet krizlerini peşinen bertaraf etmektedir.

Bununla birlikte, meşruiyet oluşturabilmek için, birbirlerinin maharetlerine ilişkin insanların deneyim edinmelerine fırsat tanımak her zaman mümkün olmayabilir. Sözgelimi, birbirleriyle hergün karşılaşan, belirli birtakım işleri birlikte yapan, beraber yaşayan, sınırlı sayıda mensubu bulunan kabilede ya da köyde herkes birbirini tanımaktadır. Herkes birbirinin

yapabilirliğine ilişkin deneyime ya da güvenilir bilgiye sahiptir. Bu tanışıklık aynı zamanda, müthiş bir gözetim ve doğal baskı aracıdır. Kimsenin kimseye, olmadığı bir insan gibi görünme şansı yoktur. Son derece yalın bir ilişki ağı bulunmaktadır.

Kendi içinde bu denli yalın ilişki ağına sahip birkaç topluluğu (kabile, klan ya da köy) bir araya getirdiğiniz zaman, doğal olarak, farklı topluluk mensubu insanlar arasında, birbirini tam olarak tanıyamamaktan kaynaklanan tedirginliklerin, temkinliliklerin baş göstermesi kaçınılmazdır. İnsanlar böyle durumlarda, olmadıkları kişi gibi görünmeye, daha fazla yelteneceklerdir. Bu görünüşler, hak etmedikleri bir otorite gösterisine insanların kendilerini kaptırmalarına neden olabilir ya da tersine hak ettikleri otoritenin onlara hamledilmesine böyle ortamlar imkân tanımaz. Kuşkusuz ki bu durum, insanlararası ilişkilerde peşinen, meşruiyet krizleri yaratılması anlamına gelmektedir. Böyle durumlarda rıza gösterme veya gönüllü razı olma ya da zorla razı etme girişimleri işe yaramayacaktır. Devreye sokulması gereken rıza imal etme işlemidir. Biat ve itaat kültürü tam da bu amaca yönelik olarak devreye sokulmaktadır. Bebek dünyaya gelir gelmez, itaat ve biat kültürünü hazır bulmaktadır. Buyrukların her taraftan kendisine yöneltildiği bir kültürel ortamda yaşamını sürdürecektir. “*Onu yapma ayıp*”, “*böyle davranırsan yanlış olur*“, “*sakın ha, çok günah*“, “*büyüklerine itaat et*“, “*bacak bacak üstüne atma*“, “*şuh kahkaha, ahlaksızlıktır*“ gibi yüzlerce ve hatta binlerce buyruk sağanağına kişiler, bebeklikten itibaren maruz kalmaktadır. Her cemiyet için çok farklı biçim ve içeriklere sahip bu tarz buyruk sağanağı tarafından var edilen biat ve itaat kültürü ile bireylerin zihinlerinde oldukça güçlü biçimde rıza imal edilmektedir. Biat, bu buyruklar kullanılarak, soyut otorite kaynakları ile birey arasında duygusal ve araçsal bağlılık oluşturmaktır. **Kişinin bir özne gibi, bizzat rıza gösteriyormuş gibi, soyut otorite kaynaklarıyla arasında bağlılık oluşturması, biatın en belirgin özelliğidir.** Biatla oluşturulan duygusal ve araçsal bağlılık düzeyinde, soyut otorite kaynaklarına itaat edilmektedir. İtaat ve biat tültürü bu şekilde var edilmekte, rıza imal edilmekte ve kuşaklar boyu tevarüs ederek korunmaktadır. İtaat ve biat kültürünü var etmek ve onu her yeni kuşağa miras bırakmak, kuşkusuz ki, bu kültürün kendisini koruması ve etkisini sürdürmesi için yeterli değildir. Onu koruyan, canlı ve dingin tutan aygıt sembolik işkencedir (Gündelik dilde kullanılan işkence sözcüğünden farklıdır. Kötü olup olmaması algımızla ilgilidir). Sembolik işkence, statü ve rollerle belirlenerek, toplumsal tabakalar tarafından işletilmektedir. Bazı sosyal ortamlarda daha katı, sert ve acımasız, bazılarında daha rahim, müşfik ve hoşgörülüdür. Sözelimi sünnet ya da bekaret törenleri, kimi kültürler için önemli birer ritüeldir. Sembolik şiddetin (erkek olma, çocuk doğuracak yaştaki kadın) tensel

işkence halinde işletildiği örneklerdir. Başka bir gözle baktığınız zaman da bu ritüeli zulüm olarak görebilirsiniz.

Sembolik işkenceye öncelikle dilde işlerlik kazandırılmaktadır. “*yılan gibi kadın, kara dul örümcek gibi*” “*öküz gibi herif, eşşek gibi adam*”, v.b. metaforlar, korkak - sinik, sözünde durmaz – riyakâr, çapulcu- aşağılık – melun - sefil gibi metonimiler, atasözleri, deyişler, özlü sözler ve buna benzer sınırsız sayıdaki tabir, betimleme, ima, benzetme v.s. dildeki sembolik işkence örnekleridir. Sembolik işkence; sadakat, ihanet, namus, edep, terbiye, saygı, hürmet, itibar gibi, sosyal ilişkileri düzenleyen yaptırımlarla ilgili dilsel ifadelerde kendisini özellikle göstermektedir. İster bizzat etiket yapıştırılarak fiili işkence şeklinde uygulansın, isterse müstehak sayılmamak için, sakındırılmak suretiyle sembolik işkence şeklinde uygulanmakta olsun, bu ifadeler; şu veya bu biçimde, itaat ve biat kültürünü yaşatma ve rıza imal etme amacına hizmet eden sembolik işkence aygıtları olarak işletilmektedir.

Elbette, kullanılan dil dışında, bir de statü ve roller aracılığı ile gayri ihtiyari işletilme tarzı bulunmaktadır. Örneğin tarım toplumlarında rahiplerle çiftçiler iki farklı toplumsal tabakaya tekabül etmektedir ve daha sonra bu tabakaya savaşçılar veya aristokrasi ya da derebeylik gibi sosyal tabakalar ilave edilmiştir. Her tabakada statü ve rollere göre itaat ve biat yaratılmaktadır.

Samuray (savaşçı)lar; mert, yiğit, korkusuz insanlardır. Paraya pula, mala mülke boyun eğmezler. Onların işi cengaverliktir. Köylüler; silik, korkak, vefasız, sadakatsiz, riyakâr, ihanete yatkın insanlardır. Onların işi çalışmaktır. Rahipler; eğitilmiş, bilgili, sofistike ve tanrıya yakın insanlardır. Nefis terbiyesi sayesinde bedensel zaaflarından arınan, saf ruhtan müteşekkil insanlardır. Rahipler ortalama insanlar gibi heva, heves, ihtiras ve nefsanî arzularından kendilerini arındırabilen ve bu sayede de insanlarla tanrılar arasında bir konumda bulunan yarı tanrı varlıklarıdır. Onların da işi tanrıların gazabından insanları korumak ve insanların tuğyan etmesine mâni olmaktır. Dolayısıyla, **rahip de, asker de, çiftçi de bu statü ve rollerinin gerektirdiği davranışları ifa etmeye icbar edilmektedir. Bu statü ve roller aracılığı ile çiftçi, asker ve rahip; fiili ve sembolik işkence aygıtlarıyla çepeçevre kuşatılmaktadır.**

Çiftçi yeterince çalışmadığında, asker korkaklık veya ürkeklik gösterdiğinde, rahip dünyevi hazlara kendini kaptırduğunda ağır fiili (tezyif ve tahkir edilerek, cezalandırılarak veya ödülünden mahrum bırakılarak) veya sembolik (dışlanarak, iltifat veya takdirden mahrum bırakılarak ya da maruz kalma korkusu, tedirginliği yaratılarak) işkencelere maruz kalmakta, böylece mensup olduğu sosyal tabaka içinde, davranışlarının pek çoğu, gayri ihtiyari olarak

belirlenmiş olmaktadır. Ayrıca kendi içinde olduğu kadar tabakalar arasında da fiili ve sembolik işkence, meşruiyet krizlerinin yaratılmasını önlemeye yönelik işlevler yükümlenmektedir. Nihayetinde hem tabakalar arasında hem de her bir tabaka mensupları nezdinde rıza imal edilerek, meşruiyet tesis edilmektedir.

1.3.3. Devlet ile Sokak ve Meşruiyet

Modern devlet bilindiği gibi geleneksel yönetim biçimlerinin tümünün dışında kendine özgü bir karakter arz etmekte ve nitelikler taşımaktadır. Riyaset ve krallığın izlerini taşımadığı asla iddia edilemez ama belli ki, geçmişe ait iki yönetsel mekanizmadan oldukça farklı özelliklere sahiptir. Bunu özetlemek çok mümkün değildir ama çalışmanın ebatlarına göre bu özellikleri şöyle bir çerçevenin içinde müteala edebiliriz. **Tüzel kişilik adı altında teşekkül ettirilen devletin karakteri gerçek kişilerden ilham alınmıştır. Mit, totem ve tabular ile otorite, önce soyutlanıp sonra somutlanmaktadır. Tarım toplumlarında ise otorite, bireysel nitelik olmaktan tümüyle arındırılıp, sosyal kontrol mekanizmaları aracılığı ile tecrit edilmektedir. Modern devlet ile otorite kaynakları yeryüzüne, geri çağrılmakta ve bizatihi kamu kurumlarında tecessüm ettirilmektedir.**

Bunu biraz açalım: Modernite otoriteyi, doğa veya doğadaki herhangi bir yaratıkta ya da doğaüstü güçlerde aramamıştır. Modernizm, otoritenin doğrudan doğruya insan varlığında ete kemiğe büründüğüne ve insan varlığı dışında başka bir otorite kaynağı bulunmadığına inanmaktadır. Demek ki, modern yönetsel kurumların prototipi, insan dışındaki başka bir varlıkta aranmamalıdır.

İnsan varlığına ilişkin betimlemelerde öteden beri onun, ruh ve beden olmak üzere iki ana parçadan oluştuğu iddia edilmiştir. Pagan kültüründe, çok ve tek tanrılı dinlerde, bir miktar farklı anlamlarda da olsa modernizmde, insan varlığının iki taraflı, iki cepheli, iki zıt kutuplu olduğunu anlatan “*ambivalence*” karakterine şu veya bu biçimde temas edilmiştir. Bugün biz “*ambivalence*” etiketini hem iyi hem kötü hem seven hem nefret eden hem inkâr eden hem kabul eden hem isyan hem itaat eden hem koruyucu hem tahrip edici hem rahim hem zalim gibi, insan varlığının karakterindeki pek çok zıt ve uç yönelimleri anlatmak için kullanıyoruz. Bu betimlemeler, insanın ele avuca sığmayan ve kontrol altında tutulması gereken bir varlık olduğunu tesbit etmek için yapılmaktadır. Soyut otorite kaynaklarının mevcudiyet gerekçesi de esasen, insana duyulan bu haklı ve makul tespittir.

Modernizm son derece inandırıcı argümanlarla bu tespitleri yeniden vurgulamaktadır. Hiç kuşkusuz ki, bunun epistemik bir arşivi vardır ama bu argümantasyon ile ilgili bugün, en fazla

başvurduğumuz filozof Descartes'tir. Descartes düalizmine göre, insan varlığı düşünen bir özne (cogito) ile cisimleşmiş nesne (extensa)'den meydana gelmektedir. Beden (extensa), var olduğundan bile kuşku duyulan bir nesnedir ama var olduğundan kuşku duyma ihtimali olmayan özne ruh(cogito)'tur. İnsan, önce ruh olarak var edilmekte, daha sonra beden ona bir yük gibi bindirilmektedir. Dolayısıyla ruh insanın tanrısal yanı, beden hayvansal yanındır. Tanrı saf ruh olduğu için tüm kâinatın efendisidir. İnsan ruhuna beden bir kambur gibi eklendiği için insan varlığı zaafı, acizlikleri olan bir varlıktır. Demek ki insanoğlu ne denli ruhsal yücelme gerçekleştirir ne denli bedensel alçalmadan kendisini kurtarabilirse, o denli tanrısal varlık olma erdemine nail olacaktır. Aksi durumda, yani ruh değil de beden hâkim olduğunda, insan, sefil bir varlık haline gelmektedir. Demek ki saf ruhtan ibaret olan tanrı, nasıl ki, bütün kâinatın efendisidir, insan varlığı da hem kendisinin hem de çevresindekilerin efendisi olmak istiyorsa; bedensel zaaflarından kendisi arındırıp, düşünen özne (cogito) haline gelmeye çalışmalıdır. Bunu başaranlar, nefsanî arzularının kölesi haline gelmiş çevresindeki insanları yönetmeli, yöneltmeli ve yönlendirmelidir. Böylece, bütün insanlık, sefilce bir yaşama mahkûm olmaktan kurtarılacaktır.

Birey ne denli bedensel zaaflarından arınmaya çalışırsa çalışsın; onun, illaki, "eşref" saatleri olduğu gibi "eşşek" olduğu saatleri olacaktır. Bu yüzden; adalet, siyaset, ekonomi, sosyal ve kültürel değerler, ahlaki ilkeler gibi, toplumun çekip çevrildiği hassas konular, kişisel insafa terk edilmemelidir. Bu konular, tüm toplumun refahı, esenliği, mutluluğu, huzuru ile ilgili olduğu için, ne denli ehliyetli ve liyakatli kişilere emanet edilirse edilsin, tek bir kişinin otoritesine ve karar verme (hâkimiyet) gücüne (iktidarına) emanet edilemez.

Bu tespitten hareket eden modern düşünürler, tanrı gibi; saf ruhtan ibaret olduğunu varsayıtları kurumları hassas alanlarda veya konularda devreye sokmuşlardır. Örneğin "Kanunların Ruhı", tek tek her bir bireyin mecz edildiği yargısal, siyasi ve yönetsel kurumlarda kendini açığa vurmaktadır. Birbirinden bağımsız ve tamamen ayrı bir güzergahta işletilen vekalet sistemi vardır. Suç isnat edilen kişi kim olursa olsun ve ne yapmış olursa olsun, onun kendisini savunması asla göz ardı edilemeyecek bir haktır. Bu hak, her bir kişi için, avukatlığı meslek olarak icra eden profesyonel kişiler aracılığı ile güvence altında bulundurulmaktadır. Bir kişi hakkındaki iddialar, hiçbir tesir ve nüfuza tabi olmaksızın, tamamen apayrı bir güzergahta işletilmektedir. Savcılık, yargı kurumlarının güdüm altına asla alınamayan unsurdur. Savcılar ve avukatlar kendilerine tahsis edilen güzergahta serbestçe performanslarını sergilemekte, otoritelerini göstermeye çalışmaktadır ama her ikisi de karar verme (domination) merci değildir. Zira hakimiyet, hakimlere tanınmış bir haktır. Hakimler

herkesin ortak uzlaşması sonucunda vücut bulan bir hukuk sistemine göre karar vermek zorundadır. Asla, kişisel kanaatlerine göre, kendilerine tanınan hakimiyet haklarını kullanamazlar. Bu sayede adalet, kişisel insiyatiflerden arındırılarak, kurumsallaştırılmış olmaktadır.

Yasama, yargı, yürütme adı altında tümüyle birbirinden ayrıştırılmış kurumsal mekanizmalar, siyasal alandaki en öncelikli ve ayrıcalıklı otorite kaynaklarıdır. Onların her birinde, her bir bireyin ruhu tecessüm etmektedir. Böyle kurumsal mekanizmalar, toplumu oluşturan bireylerin tümünün ruhlarının somutlandığı otorite kaynakları olarak var olmakta, bireyler için en yüksek iyiliği (summum bonum) tesis etmektedir. Adalet, siyaset, ekonomi, sosyal, kültürel, ahlaki alanlardaki kurumsal mekanizmalar, her bir bireyin en mümtaz parçası olan bireysel ruhların mecedilmesiyle vücut bulmuş olduğu için, onların meşruiyetinden asla kuşku duyulmamalıdır. Onların otoritelerine rıza gösterilmeli, gönüllü razı olunmalı ve onların razı etme işlemlerine itaat edilmelidir. Ayrıca bu mekanizmalar, toplumda rıza imal eden yegâne otorite kaynakları olarak kabul görmeli ve benimsenmelidir.

Bununla birlikte, en başta devlet olmak üzere, modern kurumsal mekanizmalar, bireyler üzerinde kayıtsız şartsız etkili ve nüfuzlu değildir. Hatta modern toplumlardaki kurumsal mekanizmalarla, geleneksel toplumdaki kadar itaat ve biatın temin edildiği bile söylenemez. Kuşkusuz ki modern kurumsal mekanizmalar meşruiyeti temin ve tesis etme aygıtlarına sahiptir. Bunlar fiili şiddet ve sembolik şiddet aygıtlarıdır. Bu aygıtlar aracılığı ile razı etme işlemleri daha kesif bir biçimde gerçekleştirilmekte, rıza imal etme işlemi, çok daha büyük bir ustalıkla icra edilmektedir. Daha da önemlisi modern devlet organizasyonu ile birlikte, adına derin devlet diyebileceğimiz, devlet içindeki habis oluşumlardan da artık, rahatlıkla söz edebiliriz.

Modernite ilk defa adına “sınıf” dedirtecek kadar sınıfsal mücadeleleri beraberinde getirmiştir. Hemen her topluma sirayet eden ve adına demokratik mücadele diyeceğimiz siyasal rekabet; ya devlet organizasyonunu ele geçirip ona yön verme ya da ele geçirilmiş devlet organizasyonunun yönünü belirli bir takım sınıf çıkarları doğrultusunda yöneltmek; bu mümkün değilse devletin belirli bir ekonomik, siyasal, ideolojik gruba, örgüte yüz çevirmesine engel olma mücadelesi olarak tebarüz etmiştir.

Bu arada hiç kuşkusuz ki, devletin fiili şiddet aygıtları ile devlet ve derin devletin uyguladığı sembolik şiddet aygıtları da akıl sır ermez bir hale gelmiş, hangi kaynaktan nasıl bir biçimde rızanın imal edilmekte olduğunu kavramak imkansızlaşmıştır.

Fiili şiddet, öncelikle, devletin huzur ve düzen gerekçeli meşru bir hakkıdır ve doğal olarak devletin uyguladığı fiili şiddet ile ilgili herhangi bir meşruiyet krizi söz konusu olamaz. Devlet, kamu düzenini bozan kişi, grup veya toplumsal kesimleri yakalayabilir, gözaltına alabilir, sorgulayabilir, yargılayabilir ve mahkûm edebilir. Kuşkusuz ki tüm bunlar yürürlükteki bir hukuk kuralına göre yapılabilir. Fiili şiddet sadece devletin tekelindedir ve başka hiçbir otoritenin fiili şiddete başvurma ayrıcalığı yoktur. Hatta baba bile çocuğuna bu tarz bir şiddet uygulayamaz. Devletin başka birtakım fiili şiddet aygıtları da vardır. Dolaylı ve dolaysız vergiler örneğin. Devlet fiili şiddeti, tercih edilen doktrine göre bazan ekonomik gelişmeyi tetiklemek ya da durgunluğu önlemek veya enflasyonu ortadan kaldırmak, bazan da gelir dağılımındaki adaletsizliği gidermek, muhtaçların mağduriyetine engel olmak, iç piyasadaki üreticiyi korumak v.s. gibi nedenlerle de uygulayabilir. Devletin fiili şiddet aygıtları adalet veya ekonomik alanla sınırlı değildir. Siyasal alanda; örneğin mass medya kurumlarının ve sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerini düzenleyebilir, kısıtlayabilir, sınırlandırabilir. Bazı kişi veya grupların siyaset yapmasını engelleyebilir. Sosyal ve kültürel alanlarda sınırlamalara, baskı ve zorlamalara başvurabilir. Ahlaki değerler aşılmasına yönelebilir. Eğitim ve eğitim kurumlarındaki müfredata müdahale edebilir. Hatta ideoloji enjekte etmeye dahi yeltenebilir ve elbette tüm bunlar şu veya bu biçimde, açık veya gizli, bir yığın meşruiyet krizleri yaratır, biriktirir ve bu krizlerin farklı biçim ve dozlarda nüksetmesine engel olamaz. Dahası meşruiyet krizlerinin birer toplumsal gösteri ya da direnç halinde sergilenmesine engel olma şansı bulamayabilir. Daha da önemlisi, fiili şiddet tekelini icra ederken devletin uyguladığı bu işlemler, ceberrut cüssesinin neden olduğu mezalim yüzünden bizzat devletin varlığına yönelik eylemleri tetikleyip, haklı kılabilir. Bu süreç, derin devletin sokak ya da devlet içinde meşv-ü nema bulması için en uygun ortamları yaratmaktadır.

Devletin razı etme girişimlerini içeren süreç, çok çeşitli sembolik şiddet aygıtlarının devreye sokulmasına da neden olmaktadır. Sembolik şiddet, devletin fiili şiddeti uygulama gözdağı ile razı etmekte başarısız kaldığı durumlarda, rıza imal etmek için başvuru bir yoldur. Destek verdiğiniz ve takdirlerinize mazhar olmuş bir siyasal organizasyonun iktidara gelip birtakım işlemler ortaya koymasına rıza gösterirsiniz. Sizin inisiyatifinizin dışında teşekkül etmiş olsa bile, belirli bir siyasal iktidarın işlemlerine, zorlanarak da olsa razı olursunuz. Ancak bazan iktidarlar sizi fiili şiddet uygulayarak ya da fiili şiddetle korkutarak razı etmek durumunda da kalabilir. Örneğin emlak vergisi ya da arsanızın üzerinden yol geçmesi veya evinizi yapmak için ruhsat alma ve imara uyma mecburiyetiniz yahut da zorunlu eğitim gibi uygulamalara; siz rıza gösterseniz de göstermeseniz de, razı olsanız da olmasanız da, bu tür kamusal işlemlere

muhatap olursunuz ve böyle durumlarda, sizi razı etmektedirler. Ama aynı zamanda arsanıza kamulaştırma bedeli ödenirken ya da kat takdir veya emlak vergisi tahakkuk edilirken yahut da zorunlu eğitime tabi tutulurken, meşru olmayan işlemlere maruz kalabilirsiniz. Bu durumlarda kamu sizi ya zorla razı eder ya da sizde rıza imal eder. Örneğin, yol geçince arsanızın cari değerinin çok yükseleceğine ve daha çok kazançlı çıkacağınıza sizi inandırabilir. Emlak vergilerinin çok iyi kamu hizmetlerinde kullanıldığına ikna olabilirsiniz. Evinizin kat sayısının sınırlandırılmasının depremden korunmanız açısından size yapılmış bir iyilik olduğuna inandırılabilirsiniz. Zorunlu eğitimin, çocuğunuz için ne denli hayati olduğu inancı size yerleştirilebilir. Bütün bunlar rıza imal etme yolu ile gerçekleştirilmektedir ama kuşkusuz ki bu kadar yalın değildir.

Sembolik şiddet uygulayarak rıza imal etmenin en etkili birinci yolu, zul ve zelil hale getirme veya gelme korkusu yaratmaktır. Daha emin ve etkili ikincisi yol ise, ilgilerinizin manipüle edilmesi ve duygularınızın yalama hale getirilmesidir.

Zul ve zelil hale getirme veya getirileceğine dair korku yaratma, geleneksel toplumlarda var olanlara yenileri eklenerek sürdürülmüştür. **Modern toplumlarda sosyal tabakalaşma yoktur ama toplumsal statüler çok daha acımasız sembolik işkence aygıtları olarak işlemektedir.** Apartmanın kapıcısı ile apartman sakinleri arasında adı konulmuş olmasa da statü rolleri, toplumsal tabakalardan daha insafli değildir. Üstelik şiddete her an işlerlik kazandırılmıştır. İkamet edilen konutlar ve konutların bulunduğu mekanlar ve buna benzer pek çok gösterge, birer sembolik şiddet aygıtı olarak modern toplumlarda son derece işlevseldir. Yanı sıra, eğlence yerleri ve mekanları, alışveriş merkezleri ve bilhassa kullanılan eşyaların markaları, modern toplumlarda, insanların birbirlerine karşı kullandıkları şiddet aletleri haline gelmiştir. Merhamet, yardımlaşma, hibe, hediye, infak, sadaka gibi geleneksel toplumlarda sosyal tesanüdü tesis eden pek çok ilişki biçimi; rekabet, sahip olma ihtirası, maddi tüketim aygıtlarıyla etki yaratma ve saygı görme gibi değerlendirme ölçütleriyle ikame edilmiştir. İnsanlar sahip oldukları meziyet ve niteliklerine göre değil, kullandıkları eşyalara göre birbirlerine değer biçmeye başlamışlar; birbirlerine buna göre hürmet veya itibar etmişler ya da aksine aşağılamışlar, hor ve hakir görmüşlerdir.

Modern toplumlarda bunlara ilaveten; vatan, millet, ulusal çıkar gibi kavramlar üzerinden oldukça kapsamlı bir biçimde zul ve zelil kılmaya yönelik sembolik şiddet uygulanmaktadır. Geleneksel toplumdaki tanrısal otorite, kamu kurumlarının otoritesi ile ikame edilmiştir. Böylece, **geleneksel toplumdaki “tanrı” otoritesinin egemenlik alanı, kamusal kurumlar tarafından devralınmıştır. Bu da devletin, resmi kişi, kurum, sembol ve kavramların**

sorgulanmasının kolaylıkla “ısyın” ile yaftalanmasını maruz kılmıştır. Zira modern devlet, önceki satırlarda anlatıldığı gibi, ehliyet ve liyakati kendinde menkul kurumlar olarak işlevselleştirilmiş ve masumiyet karinesi ile korumaya alınmıştır. Doğal olarak toplumun geneline hizmet veren bu kurumlara itaatsizlik, onu zaafa uğratma çabası olarak anlaşılmış, devlet ve millet dışmanlarının ekmeğine yağ sürme olarak yaftalanmıştır.

Son olarak; ideolojik mensubiyetler, kurtuluş reçetesi vaadi içeren ekonomik, siyasal, sosyo-kültürel projeler, programlar, projeksiyonlar; belirli bazı siyasal görüş veya doktrinleri vazgeçilmez bir değer olarak benimsemek ve buna benzer zihinsel prangalar da, modern devletler tarafından yurttaşlar nezdinde rıza imal etmek amacıyla kullanılan sembolik şiddet aygıtlarıdır.

Sembolik şiddet uygulayarak rıza imal etmenin çok daha emin ve etkili ikinci yolu, ilgilerin manipüle edilmesi ve duyguların yalama hale getirilmesidir. Bu sadece modern dönemlerde icra edilen çok karmaşık bir işlemdir: **İlgilerin maçlara, karnavallara, eğlencelere, magazine, tüketime yönlendirilmesi; kişilerin algılarının günümüzde organize edilmesinin en etkili yoludur.** İnsanların pek çoğu sıradan bir mankenin kaçınıcı evliliğini, nerede yaptığını, hangi takımın nereden, kimi transfer ettiğini, hangi popüler şarkıcının, hangi mekânda, kiminle kaçamak yaptığını bilecek kadar, boş işlerle zihnini meşgul ederken; örneğin başbakanın bile adını hatırında tutamaz hale gelmektedir. Dış dünyada ne olup bittiğine dair bu denli ilgisiz olmak, nasıl yönlendirilmekte olduğuna dair hiçbir muhakemede bulunmamak demektir. Dolayısıyla modern otorite kaynakları açasından, ne kadar az sayıda kişi irade kullanırsa, egemenlik alanları o kadar güvence altında olacak demektir. Bunun sonucu herhangi bir sorgulamaya gerek duymadan, egemen güçlerin beklediği davranışı yığınların gayri ihtiyari ortaya koymalarıdır. Dış dünya sorunlarıyla ilgilenmek yerine, insanların da tıpkı hayvanlar gibi, bütün ilgilerinin beslenmek, güvenlik ve cinsellikten ibaret olması, onların belirli bir takım egemen güçlerin emrine amade olmaları, sadece kodlanmış oldukları davranışlar ortaya koymaları anlamına gelmektedir. Özellikle kitle iletişim araçları ile günümüz sosyal medyası, hemen tümüyle bu amaca yönelik olarak işlevsel kılınmaktadır. Gündelik yaşamını kolaylaştırmasına hiçbir katkı sağlamayan boş zaman aktiviteleri ile kişiler sürekli meşgul edilmekte, böylece, kendileri için imal edilmiş rıza aracılığı ile manipüle edilmektedirler.

Günümüzde, rıza imal etmenin ikinci aygıtı duyguların yalama edilmesidir. “Non-meaning” kavramıyla da tırnak içine alınabilecek olan bu kafa karışıklığı; çok anlamlı bir olayın son derece anlamsız, çok anlamsız bir olayın ise son derece anlamlıymış gibi algılanmasının

sağlanması yolu ile gerçekleştirilmektedir. Örneğin pek çok kişinin katledildiği bir terör saldırısı son derece olağan ve bir o kadar önemsiz bir olaymış gibi verilirken, herhangi bir sinema filmi veya dizideki düzmece bir katliam sahnesi, o denli etkili bir biçimde sunulmaktadır ki, neredeyse izleyiciler, teröristleri mağdur, mağdurları terörist gibi algılamaktadırlar. Aynı şekilde kadın veya çocuğa şiddet o kadar olağan hale getirilmektedir ki, bu olayların ne denli trajik olduğunu izleyiciler fark edememektedir. Örneğin dizi filmlerdeki karakterlerden birisine izleyici, ilk sezon lanetler yağdırırken, müteakip sezonda aynı karakter mağdur ve mazlum hale getirilmekte ve izleyicinin nefreti, merhametle ikame edilerek dizinin izlenmesi sağlanmaktadır. Mass medyanın sanal ortamında dikiş tutmaz hale getirilen duyguların gerçek dünyada da aynı şekilde işlemesi sağlanmaktadır. Benzer olayları yaşayan insanlar, antipati mi sempati mi duyması gerektiğine karar verememekte; hangi durumlarda takdir, hangi durumlarda tenkid etmeleri gerektiğini kestiremez hale gelmektedir. Sonuçta, davranışlarının önceden tayin ve takdir edilmiş olduğu ve muhtemel tepkilerinin önceden programlandığı bir ortamda yaşamlarını sürdürmektedirler. Rızanın en ince ayrıntılarına kadar imal edildiği bir yaşam alanı içinde, kendilerine dayatılan hemen her şeye rıza göstermekte ya da gönüllü razı olmaktadırlar. Modern insan; zihninin karmakarışık hale getirildiği ve algısının bulandırılıp organize edildiği bir sembolik şiddet ortamında yaşamaya mahkûm hale getirilmektedir.

Elbette, günümüzde, rıza imal etmenin son derece profesyonel bir işlem haline gelmiş olmasından en fazla, derin devlet dediğimiz oluşumlar yararlanmaktadır. Hem kamunun resmi egemenlik alanı içinde hem de sokakta icra edilen rıza imalatı sayesinde, pek çok gizli güç, kitleleri rahatlıkla harekete geçirebilmekte, yönlendirebilmekte ve yönetebilmektedir. Daha vahim olan ise, bu egemenlik kaynaklarının yerini, etkinliğini, niyetini, faaliyetlerini tam olarak belirlemenin günümüzde imkânsız olmasıdır. Derin devlet, bazan devletin içinde örgütlenmekte, bazan başlıbaşına bir devlet olarak ortaya çıkmakta, bazan da sokakta, hiç beklenmedik bir biçimde zuhur etmektedir.

SONUÇ olarak, bu başlık altındaki analizlerden, şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

Toplumsal Stabilizasyonu Temin-Tesis Eden Otorite Kaynakları ve Meşruiyetin Tehdidi

	<i>İLKEL TOPLUM:</i> Riyaset CEMAAT	<i>GELENEKSEL TOPLUM.:</i> Krallık CAMİA - CEMİYET	<i>MODERN TOPLUM.:</i> Devlet CAMİA - CEMİYET
TEMİN Rıza gösterme Razı olma Razı etme	Deniyemler Karşılıklı onay- İşbirliği ve Uzlaşma ve Uylaşmalar	İtaat ve Biat Ödül ve Ceza Tabakalaşma aracılığı ile, fiili işkence ve sembolik işkence aygıtları	Kurumsallaşmalar, statü ve roller dolayısıyla rıza gösterilmesini ve razı olmayı temin etme. Ödül, ceza ve karşılıklı akitleşmelerle razı etme.

TESİS Rıza imal etme	Mitolojik metinler Totem Tabu	Soyut otorite kaynaklarının aygıtları, sosyal kontrol mekanizmaları; dini ve ahlaki kurallar, gelenek ve görenekler, örf ve adetler, yazılı yazısız normlar	Fiili şiddet ve sembolik şiddet aygıtlarıyla Rıza imal etme: (1) zul ve zelil hale getirme, (2) ilgilerin manipüle edilmesi ve duyguların yalama hale getirilmesi
TEHDİT Meşruiyet krizleri yaratma	Güven bunalımı yaratmak için kriterlere uygun olmadığı sayıyası yayma	Sadakatsizlik, itaatsizlik, ihanet v.s. emareleri var etme Hayal kırıklıkları yaratacak söylenti veya girişimler	Devlet gücünü kişisel çıkar için kullanma. Devleti ve kamusal işlevi kişisel çıkarlara yönelik yönlendirme. Devletin meşruiyet kanallarını tıkama veya yeni kanallar oluşturma ya da kanalları değişikliğe zorlama.

Bu şemaya göre, insan varlıklarının cemaat, camia ve cemiyetler olarak birliktelikler oluşturdukları görülmektedir. Cemaatlerin yönetim biçimleri riyaset, cemiyetlerin ise krallık ve devlettir. Bu yönetim biçimlerine göre meşruiyetin temin ve tesis edildiği anlaşılmaktadır. Meşruiyetin temin edilmesi, genellikle karşılıklı işbirlikleri, uzlaşma ve uylaşmalarla gerçekleştirilmektedir. İş birlikleri ve uzlaşmalar büyük ölçüde deneyimlenmekle birlikte, uylaşma; toplumu oluşturan unsurlara topyekün “uyma”yı vaaz eden göstergesel bir sistem (dil gibi örneğin) aracılığı ile temin edilmektedir ve göstergesel sistem anlam ortaklıkları üzerine bina edilmektedir.

Meşruiyetin tesis edilmesi, mekanik işleyen bir sistem gibi devreye sokulmakta ve otomatik olarak işletilmektedir. Tesisatın ayırt edici özelliği, toplumsal unsurların rıza göstermelerine, razı olmalarına ya da onların razı etme işlemlerine maruz bırakılmalarına imkân tanımaksızın, onlarda rızanın imal ediliyor olmasıdır. Dolayısıyla meşruiyet tesisatı demek, toplumsal unsurların belirli konularda nasıl davranmaları gerektiğinin önceden takdir ve tespit edilmesi demektir. Toplumun stabilizasyonu bu sayede sağlanmış olmakta ve toplumsal işleyiş sürprizlere mahal olmaksızın düzenlenmektedir. Toplumun birey üzerindeki yaptırım gücünü gösteren bu stabilizasyon, siyasal davranış bağlamında, çeşitli otorite kaynaklarınca güvencelenmekte ve onun aygıtları tarafından işletilmektedir. Bu nedenle devlet adına ifa edilen tüm etkinliklere İŞLEM adını verdik. Zira işlem, toplumun tüm unsurlarına yönelik olan ya da onları topyekün dikkate alması gereken bir sistem çıktısı anlamına gelmektedir. Her bir kişi ya da grubu ait olan ve sadece onların çıkar, amaç, heves, ideoloji ve hedefleri ile sınırlı olan etkinliklere ise EYLEM adını takıyoruz. İşlemler, devletin hakimiyet alanı içinde icra edilerek sokak mekânında cari hale getirilmeye çalışılırken, eylemler hem sokakta icra edilmekte ve hem de sokak mekânında cari hale getirilmeye çalışılmaktadır.

Burada anlam farklılıkları açıklığa kavuşturulması gereken son iki kavram bulunmaktadır: İşkence ve şiddet kavramları.

Fiili ve sembolik işkence kavramları geleneksel; fiili ve sembolik şiddet kavramları modern toplumlarda meşruiyeti tesis eden otorite kaynaklarının işlem aygıtlarını tanımlamak üzere kategorize edilmektedir. **İnsanın kendi kendine** (paranoya, fehim, diyet, nefis terbiyesi, zühd v.s.) **de uyguladığı çile çektirme biçimi olan işkence**, genellikle, **kaynağı belirsiz bir gücün, bireyin tensel-bedensel (extensa) varlığına yönelik disipline edici girişimlerdir. İnsanın tensel - bedensel isteklerinin şu veya bu biçimde disipline edilmesinin adına burada işkence** dedik. İşkence başka bir kişinin – celladın eliyle icra edilse bile, icracı, işkencenin kaynağı değildir. **İşkencenin kaynağı soyut ya da bizzat insanlar tarafından soyutlanmış otoritelerdir.** Foucault'nun analizleri sayesinde anladığımıza göre, **modern toplumlarda, tene-bedene yönelik bu işkence, şiddetle ikame edilmiştir. Hem otorite kaynağı somutlanarak rasyonalize edilmiştir. Hem de kişileri ruhen sağlığına kavuşturulacağı vaat edilerek, işkencenin boyutları bedenden (extensa) ruha (cogito) sirayet ettirilmiş, kişilere şiddet uygulanmıştır. Esasında fiili şiddetin gerekçesi açıkca ruhsal tedavidir. Sembolik şiddet ise, modern toplumlarda, ruh(cogito)'ların prangalanarak denetlenmesi, kişilerin bu yolla disiplin altına alınması amacına hizmet etmektedir.**

İşkencenin şiddetle ikame edilmesinin en önemli nedeni, **devletin krallıktan çok daha fazla işlevlerle yükümlü kılınmasıdır.** Dolayısıyla devlet kendi işlem alanının yanı sıra modern toplumlarda, bireylerin **eylem alanlarını ve hatta eylem potansiyellerini** (eylem ortaya çıkmadan önce eylemcinin algılarını organize edip, ortamlarını programlayarak) **de disipline etmek zorundadır.** İkinci önemli bir neden; kral, toplumsal dirençlere modern dönemlerdeki kadar sıkça ve amansızca maruz kalmamıştır (kaldığı birkaç örnekte de ya yerini başka krallığa bırakmış ya da ortadan kalkmıştır). Dahası krallık, ideoloji aşılama kaynağı haline, modern devletler gibi hiçbir zaman gelmemiştir. Dolayısıyla bu iki çok önemli nedenden dolayıdır ki işkence, şiddetle ikame edilmiştir. Üçüncü olarak şiddet, devlet tarafından ifa edilen bir girişimden ibaret değildir. Şiddet, devletten daha fazla birey ve gruplar tarafından ifa edilen eylem biçimlerinden birisidir. **İşkence cellada ya da soyut otorite kaynaklarına yönelik icra edilemez ama şiddet, birey ve gruplar tarafından, bilhassa somut otorite kaynaklarına yönelik sokakta icra edilen bir eylem biçimi olma özelliği taşımaktadır.**

Tam da bu nedenden dolayıdır ki, yani, şiddet kavramının üçlü saç ayaklarına sahip anlam alanı sayesinde ki; riyaset veya krallıklardaki tehdit kaynaklarına aynı ismi (yani derin riyaset, derin krallık gibi ifadeler sarf edilmiş değildir) yakıştırmamız mümkün değilken, **devlet otoritesini tehdit eden iktidar odaklarının adına modern dönemlerde derin devlet**

diyoruz.

Meşruiyet temin veya tesis edilerek stabil hale getirildiğinde, bu stabilizasyon, her dönemde bazı güç odakları tarafından tehdit altında bulundurulmuştur. Riyasette, istifhamlarla güven bunalımlarının aşılandığı ve reisin, riyaset kriterlerini haiz olmadığına dair şayialar yayıldığı muhakkaktır. Nitekim sözgelimi, şamanın, reis riyasetine yönelik açık bir tehdit olduğuna dikkat çekmek gerekir. Onun dışında reisin açık veya gizli rakiplerinin olması ve kabileden onların bazı girişimlerde bulunması doğaldır. Krallıktaki tehdit aygıtları ise; sadakatsizlik ya da ihanet iddiaları, buyruklara itaatsizlikler; gelenek, görenek, örf, adet gibi sosyal kontrol mekanizmalarını ihlal iddiaları; ahlaksızlık etiketleri gibi bazı girişimlerde kendini göstermektedir. Kuşkusuz ki hayal kırıklıkları yaratacak söylentiler yaymayı ve buna yönelik girişimlerde bulunmayı da krallık otoritesine yönelik tehdit aygıtları olarak tespit etmek gerekmektedir.

Modern devletin oluşumu ile birlikte, derin devlet adını verebileceğimiz oluşumlar da kendini açık veya gizli göstermiştir. Modern kurumlar bilindiği gibi; genele ait, genele yönelik, geneli kapsayan, genelin çıktıklarını gözetilen ve en yüksek iyilik adı verilen, herkesin kendini mutlu hissettiği bir toplumsal ortamı var etmeye matuf oluşumlardır. Devlet, bu hedefin en güçlü ve en yüce organizasyonu olduğu için, bazı ayrıcalıklar ona bahşedilmekteydi. Onun meşruiyeti, tam da bu bahşedilmişlikten kaynaklanıyordu. Derin devlet, öncelikle, bu bahşedilmişlik kalkanına kendini gizleyerek, devleti, kişisel amaçlarına, çıkarlarına araç haline getirmeye çalıştığı için, meşruiyeti tehdit etmektedir. İkinci olarak dikkat edilmesi gereken, derin devletin, en fazla rahat ettiği alanın sokak olduğu hakikatidir. Sokak hem devletin işlemlerinin icra alanıdır hem de bireysel eylemlerin. Derin devletin de faaliyetlerini en aktif olarak icra ettiği alan, doğal olarak sokaktır.

Demek ki, analizlerimizin bu momentinde sokak, çok önemli bir siyasal alan olarak tebarüz etmektedir. Sokak, en önemli yönetsel mekanizma olan devletin de içinde yer aldığı kamunun işlemlerine konu olması açısından KAMUSAL bir alandır. Aynı zamanda sokak, birey ve grupların eylemlerine konu olması açısından da kamusal bir alandır. Yani sokak, kamusal alanın ne olduğunu anlamamız açısından büyük bir önem arz etmektedir. Sokağı daha yakından görebilmek için Antik Yunan'a yelken açıp, Akropolis ile agorayı mercek altına almamız icap etmektedir.

